

◆ VIKERKAAR ◆

Nr. 6/7

R.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS.

E.

Noorsoo-kirjandus.

T. Kuusik, Laste tembud	20 mk.
Vilhelm Buschi joonistused T. Kuusiku eestikeelse tekstiga. — Maksi ja Lullu juhtumine meilastega, kuidas neid nõelati ja kuidas nad jälle terveks said.	
T. Kuusik, Isand Kukerpall	40 mk.
I. Swifti „Gulliveri reisilugude“ ümberjutustus hulga piltidega. Sisaldab kaks päätükki: 1) isand K. tiplaste talus ja 2) mürakate maal.	
T. Kuusik, Äsopi valmid	50 mk.
Sisaldab antiik-aja valmimise teoseid luulekujul.	
T. Kuusik, Lumivalge luigeke	35 mk.
T. Kuusik, Nupukad haned	20 „
W. Busch, Maks ja Moorits	60 „
Lõbus jant kahest poisist ja nende koerustükkidest.	
A. Kann, Asgard, skandinaavlaste muinaslugu	50 „
Hörstel, Lõunapäikese maalt. Itaalia muinasjutud	50 „
K. Pinkovski, Korea muinasjutud	75 „
„ Millest tekkis tuli	115 „
„ Liisikese äpardus	15 „
H. Saar, Käbid torbiku sees	10 „
G. Vilberg, Kodumaa rändlinnud	50 „
P. Koit, Sulane-kuningas	15 „
Väike Roosike ja kuri võõrasõde	30 „
Anderseni muinasjutud	60 „
Tuhat üks õõ, Hommikumaa muinasjutud	175 „
Tscharskaja, Vürstitar Dschavaha õhtud	100 „

Eesti klassikakirjandusest:

Dr. Fählmanni kirjad	50 mk.
E. Bornhöhe, Tasuja	100 „
„ Viljandi mäss	85 „
Jakob Liiv, Kirjatööde täielik kogu II köide	125 „
„ Kõrbe lõvi	50 „
„ Pühakuju	25 „
„ Põgeneja	30 „
J. Mändmets, Isa talus	125 „
E. Peterson, Ühe härja elulugu	20 „
„ Marjad silmas	30 „

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

№ 6/7.

Vastutav toimetaja M. Nurmik.
Tegev toimetaja A. Oengo-Johanson.

1923.

II. AASTAKÄIK.

ARCHAMBAULD.

Ernst v. Wildenbruch.

Arnautkõi — kes nende ridade lugejaist tunneb seda kohta? Neile, kes seda ei tunne, võin tähendada: ta on vaatlemisvääriline.

Laia toreda vesitee Bosporuse kaldal, mis ühendab Marmori merd Musta merega, — asub ta, Euroopa poolsel küljel, ühel pool Kuld Sarv, Stambuli sadam, kus peegelduvad moscheed oma minarettidega, teisel Terapia, kus asusid ja veelgi asuvad suurriikide saatkondade suvimajad. Vastas üle lahe on Aasia kallas.

Aasia kallas — seda oli raske uskuda Preisi saadiku väikestel poegadel, kes oma vanematega elasid Arnautkõi's:

Aasia — nii oli neile seletanud nende õpetaja — oli ju koguni teine ilmajagu, ja teises ilmajaos pidi ju ometi otsekohe märkama, et ta nimelt teine oli — see Aasia sääl ei näinud aga hoopiski teistsugusem, kui see Euroopa, kus nad elasid.

Oma õpetajalt, kes oli agar äratama noori hingi, ei kuulnud nad mitte ainult, et maa sääl üle lahe Aasia oli, vaid ka palju lugusid sellest, kuidas see Aasia kord oma mõju tumeda varjuna heitnud üle Euroopa; õpetaja jutustas, kuidas suur Persia kuningas Darius, kes elas enam kui kahetuhanda aasta eest, mitmesajatuhandelise sõjaväega tuli üle Bosporuse alistasama Euroopa rahvaid.

Arnautkõi läheduses, enam Musta mere poole, on koht, kus Bosporus kõige kitsam. Vanad vahitornid, kellegi muistse sultani ehitatud, seisavad sääl. Rumili-Hissar nimetatakse seda kohta. Jalutades peatati vahel siin ja õpetaja seletas poistele, et kui keegi hakkab silda ehitama üle vee, otsib ta selleks ikka niisuguse koha, kus veekogu kõige kitsam, ja selle tõttu on kahtlemata siin see paik, mille kaudu kord kuningas Darius tuli Aasiast Euroopasse. Kuulates seda jutustust ja vaadates alla merele, kus nüüd ei olnud mingit silda, paistis poistele nagu elustuksid muistsed asjad, nagu kuulduks lugemata sammude müdinat, mille all paindus sild, hobuste norskamist, vankrite mürinat, ja ajalugu kujunes neile määratu tondi-kujuna.

Kord, tulles koju sarnaselt jalutuskäigult, pidi neile selginema, et ajalugu pole tont, vaid miski elusat, mis elab edasi ühes inimestega: sel päeval nimelt oli nende isale, Preisi saadikule, tulnud külla Vene kindral, ta nimi oli Menschikov, kellele ka poissa esitati, sest ta tahtis neile kätt anda. Ja kui ta majast läinud oli, kutsus ema neid oma juure, ja ema nägu, mis ikka muidu oli lõbus, nagu tublil naisel kunagi, oli seekord murekas, ta ütles: „Tuleb sõda, hirmus sõda venelaste ja türklaste vahel; inglased tulevad ja prantslased, et sõdida ühes türklastega Vene vastu.“

Nagu ta rääkis, nii tuligi. Nädalate ja kuude viisi tuli Inglise ja Prantsuse sõjalaevu, määratuid kolmetekilisi, sest raudlaevu ei tuntud veel tol ajal; Marmori merelt tulid nad ja läksid Musta mere poole. Et aga poiste kodu oli otse mere kaldal, siis läksid kõik need määratud sõiduriistad säält üsna lähedalt mööda. Suurte silmadega vaatasid poisid laevu, mis virvendasid ja läikisid, olles üleni täidetud lugemata sõduritega, Inglise omadega punastes kuubedes, ja prantslastega punastes pükstes ja sinistes kuubedes, kes istusid laevadel igal pool, parda äärtel ja nõõrredelitel kunni ües masti raadeni. Kui nad teada soovisid, kuhu sõidavad kõik need mehed, avas õpetaja suure atlasid ja näitas neile kaardil poolsaart Mustas meres, Krimmi, ja poolsaarel suurt Vene kindlust, Sevastopoli, mida piirama ja tormijooksuga võitma sõitsid kõik need sõdurite hulgad.

Igäüks aga teab, et kindluse piiramise juures läheb tarvis mitte ainult mehi, vaid ka suurtükke ja muid tarbeasju. Et kõike seda valmistada, ehitati edasiliikuvate vägede seljataha, Konstantinoopoli ja Bosporuse ääre hulk tehaseid, ja üks sarnastest tehastest asus üsna poiste kodu lähedal, Arnautkõi naabruses Kurú-Tshesme's. Seda tehast juhatasid Prantsuse ohvitserid, suurtükiväelased ja inseneerid; nende hulgas oli üks, kes Elsassist pärit. Need ohvitserid, viisakad ja seltskonda armastajad, nagu prantslased kunagi, tulid sagedasti külla oma naabrimaija, Preisi saadiku poole; nad olid sõbralikud mehed ja alati lahked poiste vastu.

Kui aga hakati aru saama, et venelased Sevastoopoli mitte nii kerge kaubaga käest ei anna, vaid just selle vastu, viimase võimaluseni valmis on teda kaitsma, ja et sõda kestab kaua, võib olla väga kaua, kutsusid abielus olevad ohvitserid oma perekonnad Prantsusmaalt oma juure.

Abielus oli aga neist ohvitseridest ainult üks, Elsassi inseneer. Mõne aja pärast sõitis selle naine ja tõi oma poja kaasa. See oli tema ja ta mehe ainus laps; ta nimi oli Archambauld.

Pea tuli siis ka inseneeri proua oma pojaga saadiku maija külla, ka poisid tutvunesid Archambauld'iga, ilusa, saleda, tume-käharlise ja suurte pruunide silmadega poisiga, kes oli just nende vanune. Esiailgu olid nad kõik natuke kohmetanud, sest Archambauld rääkis pääasjalikult Prantsuse keelt, ehk ta küll ka natuke Saksa keelt oskas, aga mitte iseäranis hästi, teised poisid aga pääasjalikult Saksa keelt, ehk küll ka natuke Prantsuse keelt, aga mitte iseäranis hästi. Selle tõttu näitasid nad talle esialgu ainult omi mänguasju, nimelt tinasoldatid, mida neil palju oli. Kui Archambauld neid nägi, särasid tal silmad, sest mänguasju polnud tal üldse palju, siin aga, võõral, kaugel maal, peaaegu sugugi mitte. Siin mängisid nad temaga, säädes oma sõdurid üksteise vastu kahte vaenulikku laagrisse, keerutades paberikuule ja visates neid iga üks oma poolt laua äärest vastase laagrisse. See tegi kõigele kolmele, — sest saadiku poegi oli kaks, — suurt lõbu, ja kui Archambauldile oli õnnestanud visata hästi, et palju vaenulikke sõdureid ümber kukkus, hüüdis ta valjusti: „oh comme

ils sont*) — maha purskanud — est ce qu'on dit comme cela?“**)

Selle pääle vaatamata ei leidnud poisid, nagu juba ülemal öeldud, õiget vahekorda väikese prantslasega, sest armsam ja mõnusam oli neil mängida oma teiste sõpradega, ühe Saksa kaupmehe poegadega, kes oma vanematega elasid Bebék'is, Arnautkõi naabruses, teisel pool Kurú-Tshesm'ist. Nendega kohtasid nad iga nädal mitu korda, käies vahest nende pool Bebék'is külas, ehk võõrustades neid jälle oma pool Arnautkõi's; viimasel juhtumisel mindi igakord aeda, mis maja taga oli, ja siis võeti ette kõiksugu asju. Aed oli nimelt imeilus. Ta tõusis terrassidena mööda kõrgenevat kallast; need terrassid olid ühendatud kivitreppidega. Sääl võis jooksta ja hüpata. Pääle selle olid suured puud aias, sääal võis ronida. Kõige ilusam oli aga aia kõrgem osa, ülemisel terrassil, kus aed lõppes oleandri ja muu põõsaste rägastikuga. Põõsaste vahel seisis kastanid ja piiniad. Kastanitega võis lahinguid lüüa; piiniaõunu võis aga omatehtud tulel küpsetada ja maitsevaid tuumi süüa. Oi, see oli alles elu!

Siis aga sündis midagi iseäralikku ja kurba: Elsassi inseneer, Archambauldi isa, suri ühel hääl päeval ootamata. Mees oli olnud täie tervise juures ja alles tugevais aastates; keegi pole ka kuulnud, et ta oleks haige olnud — millest siis see äkiline surm? Tema seltsilised, prantsuse ohvitserid, tegid tõsised näod ja rääkisid sest loost nii, nagu tahaks öelda: „mis sest palju kõneleda!“ Aegapidi saadi teada, mees olla oma enese käe läbi surma saanud. Mis teda nii kaugele oli viinud, ei teadnud keegi, ega pole tänini teada saanud.

See oli raske hoop ta naisele, kes nüüd lesena oma poisiga oli kaugel, võõral maal. Ta ainuke troost oli, et Preisi saadiku proua ta eest hoolitses, nii nagu seda oskab teha oma õnnetumale ligemisele hää, tark ja tugev naine.

„Mõtlege ometi,“ ütles ta oma poistele, „kui kurb on nüüd väiksel Archambauld'il. Nüüd olete tema vastu iseäranis hääd ja sõbralikud, eks ju? — Ma lähen täna tema emale külla ja teie võite kaasa tulla. Tahate talle väikest üllatust

*) oi kuidas nad on.

**) kas öeldakse nii viisi?

valmistada ja mõnda oma mänguasjust talle kingituseks kaasa võtta?“

Selle pääle läksid nad tупpa, kus nende tinasoldatid olid ja võtsid kumbgi ühe karbi neist, kõige ilusamaid, kaasa. Kui nad emaga Kurú-Tshesmi jõudsid, tundus neile kõik väga pühalik, sest alles hiljuti oli olnud inseneeri matus, misjärgi terve korter alles mustaga üle löödud oli. Tumedas võõrastoas istus lesk mustais riideis, ta kõrval seisis Archambauld, ka mustas ülikonnas, ja ta ilus nägu oli kahvatu, nii et pruunid silmad iseäranis tumedalt särasid. Siis läksid poisid ta juure ja, et nad kohmetuses ei teadnud, mis ütelda, võtsid nad taskust oma tinasoldati-karbid, andsid need talle ja ütlesid: „Sa vaene Archambauld, me tõime sulle miski!“

Kui Archambauld karbikesed avas ja sääl ilusaid tinasoldatid nägi, mis talle ennem kord nii väga meeldinud olid, läks hele paiste üle ta vaevatud näo, ta jooksis oma ema juure hüüdes üliõnnelikult: „oh maman — ils m'en ont fait cadeau!“*)

Siis tuli ta kohmetult, aga särasilmil poiste juurde, sirutas neile käe ja ütles: „Oo see — olema ilus — see olema väga ilus — oh merci, merci bien!“**) Seda rääkides läksid ta silmad niiskeks ja korraga jooksid tal suured pisarad mööda põski, ta kaelustas poissa esiti ühte, pärast teist, suudles neid ja ütles nuttes: „Ah que vous êtes bon! ah comme je vous aime! ah comme je vous aime!“***)

Poistele, kellele see kõik harjumata oli, sest oma Saksa sõpradele andsid nad vaid kätt, ei suudelnud neid aga kunagi, mõjus see koguni iseäralikult, kui ilus, tumekäharline poiss, kes nii hoopis teistsugune oli, kui nende teised sõbrad, neid oma kaenlasse haaras ja suudles, ja kui nad teda nii nägid nutvat, said nad liigutatud ja hakkasid ühes nutma.

Selle vahes oli nüüd lesk rääkinud poiste emaga ja talle jutustanud, et pidada nüüd oma pojaga tagasi Prantsusmaale sõitma, see võtta aga veel aega, sest ennem olla tal tarvis oma siinne majapidamine lõpetada, mille ta vast oli jõudnud alustada; pääle selle tahtjs ta, sest et ta oli vaene ja reis talle

*) oo ema — need tõi nad mulle kingituseks.

**) oo tänan, tänan väga.

***) Ah, kui hääd te olete! ah kuidas ma teid armastan, ah kuidas ma teid armastan,

liiga kallis oleks tulnud, Prantsuse valitsuse postilaeva ära oodata, mis sõitis kord iga kuue või kaheksa nädala jooksul Prantsusmaalt Krimmi ja säält tagasi Prantsusmaale, sest et ta sellel prii sõidu sai. Senni, kui see laev aga jälle kord Sevastopoli poolt tuleb, läheb hää tükk aega, sest alles hiljuti oli viimane Prantsusmaale läinud.

„Eks ole,“ ütles selle pääle saadiku proua oma poegadele: „niikaua kui Archambauld veel siin on, tuleb ta nüüd nii sagedasti kui ta võib meie poole, et teiega aias mängida. Ja kui te mängite Ernsti ja Ferdinandiga — nii nimetati nende sõpru Bebék'ist — on Archambauld alati ka teiega ühes?“

Ehk küll Archambauld mitte hästi Saksa keelt ei rääkinud, kõigist aga hästi aru sai, mõistis ta, mis ema oma poistele ütles, ja ta vaatas nende poole lootusrikaste silmadega, oodates, mis nad ütlevad. Mõlemad aga, kui nad märkasid seda vaadet, mis nii kartlikult neil peatas, said uuesti sellest nii liigunud, et nad mõlemad välja sirutatud kätega ta poole tulid ja ütlesid: „Sa vaene Archambauld, tule aga nii sagedasti kui tahad!“ Siis hüppas Archambauld üles nagu vedruga visatud kõige oma kurbuse pääle vaatamata, plaksutas rõõmu pärast käsa, jooksis oma ema juure, suudles teda ja siis poiste ema, suudles tal kätt, „oh merci, madame, oh bien merci, madame!“ *) ja siis jooksis ta poiste juure, haaras nad mõlemad kaenla alt kinni ja rippus nende käte vahel nagu kiiges, ja kiikus niiviisi, naeris ja oli rõõmus, nii et mõlemad poisid, kes iialgi polnud näinud midagi sedavõrd ülevoolavat, ka naerma hakkasid ja püüdsid käsivarse kõrgemal hoida, et ta parem kiikuda saaks. Jumalagajätmisel tulid nad oma kord ja suudlesid teda, punastades ise kõvasti kohmetuse pärast; kui nad aga nägid, mil viisil Archambauld neile vastas, selgus neile, et ta mitte ainult ilus poiss ei olnud, vaid ka südamlük, armas seltsimees, ja sest ajast pääle said neist hääd, hääd sõbrad.

Juba järgmisel päeval tuli ta, siis pärastpoole vähemalt iga päeva tagant, sagedasti aga ka iga päev. Kui ta esimest korda tuli ja aeda nägi, jahmatas ta otse imestusest ja hüüdis: „mais que c'est beau! que c'est beau! que c'est beau!“ **)

*) Oo, tänan, proua, oo tänan väga, proua!

**) Aga kui ilus see on! kui ilus see on! kui ilus see on!

Poisid lasksid teda tükk aega imestada; nad olid uhked, et teisele nende vanemate aed nii väga meeldis; siis aga ütlesid nad: „Nüüd tule — nüüd lähme ronime viigipuu otsa.“

Aias oli nimelt üks viigipuu, üks suur, ja see oli nii tore puu, et ta toredam olla ei oleks võinudki. Poistele näis ta pea-aegu inimesena, pikameelse, helde, häätahtliku inimesena, nii kannatlikult laskis ta ennast jalgadega tallata, kui nad ta oksis ümber ronisid, nii rikkalikult jagas ta viigimarjade valmimise aegu oma vilja, suuri rohelisi viigimarju, millest igaüks oma otsal kandis meetilgakest, nagu kutsudes: „nüüd peate mind noppima.“

Armsam aga kui viigimarjad, oli poistele ronimine, niisama ka Archambauldile. Nõndapea, kui nad puuni jõudsid, mindi „vurr“ üles puu otsa, teised poisid ees, Archambauld järel, ja nüüd selgus, mis tema saledate liikmete juures kaunis arusaadav oli, et ta oli vahva ronija.

Nii istusid nad nüüd üsna üleval ladvas, nende ümber kohises vana puu, ja kui nad mõistnud oleks tema kõnet, oleksid nad kuulnud: „Armastage üksteist, väiksed inimesed, kui inimesed kasvavad ja suureks sirguvad, lõpeb nende vahel armastus.“

Pärast, kui Ernst ja Ferdinand Bebék'ist tulid, tutvustati neid Archambauldiga, ja siis läksid nad üheskoos üles aia rägastikku ja sääl üleval oleandri põõsastikus sai vägevasti mängitud — kõiksugu mängusid: peitmisi ja lätsu, indiaanlasi ja valgeid; kõige enam aga Sevastoopoli piiramist. Ja kõige nende mängude juures oli üks kõige osavamaist Archambauld. Kui ta sääl niiviisi mööda põõsaid sahistas oma lehvivate käharatega, näis ta tiivadega noolena; kui ta tormijooksul Sevastoopoli tungis, käes sõjariista asemel oleandri oks, oli ta kui hüppav leek. Ja kõige selle juures nii hääsüdamlilik: kui ta lahingu keerus ühega oma mõlemaist sõpradest — sest tõsisest sõpruses oli ta ainult mõlema saadiku pojaga — vähe kärevalt talitanud oli, kohe tuli ta pärast ja paitas: „Oh mais, cela n'a pas fait mal? n'est ce pas? cela n'a pas fait mal? *)“

Kord olid aga poiste vanemad neile ja nende sõpradele välja mõelnud hoopis iseäralise lõbu: bivakki (sõjalaagri) pidi

*) Oo, ega see pole haiget teinud? Eks ole? Ega see pole haiget teinud?

mängitama. Ühel ilusal suviõhtul ehitati telk üles aia kõrge-
male terrassile, kus seisis kaks suurt piinat ja üks vana tama-
rini puu; toodi õlgi ja otsustati telgis ööd magada. See oli
nüüd suur uudis kõigile, ka Archambauldile, kelles otse kees
sõduri veri. Telgi kõrvale tehti väike puuriit, ja kui oli pime-
daks läinud, süüdati see põlema. See oli valvetuli. Tulises
tuhas küpsetasid nad kartulaid, ja sõid neid, mis mitte täiesti
ära põlenud polnud; siis istuti ringina — Bebéki sõbrad olid
veel teisi oma tuttavaid kaasa toonud — joodi natuke vahu-
viina ja aeti juttu.

Kõneluses, mis, muidugi, keerles sõja ümber, selgus, et
igauks poistest pooldas üht sõdivaist rahvaist: nii oli, näit.,
üks inglaste, teine venelaste, üks prantslaste, teine türk-
laste poolt. Oli isegi üks — aga see naerdi välja — kes oli
taneelaste poolt, kes eelmisel päeval olid tulnud ühe Türgi
iinilaevaga ja oma suurte punaste mütsidega ja metsikute
pruunide nägudega kaunis hirmuäratava mulje jätnud.
Archambauld, kes istus oma mõlema sõbra vahel, oli kõige
selle juures üsna vait — kelle poolt tema oli, seda polnud tar-
viski küsida. Siis ütles see, kes venelaste poolt oli, et praegu
seista venelased küll üksinda, lähemas tulevikus tulla aga
preislased neile appi. Kui Archambauld seda kuulis, avas ta
silmad pärani, nii et neis peegeldus tuli, pani käed oma mõ-
lema sõbra põlvile, näpistas neid tasa, nagu tahaks küsida:
„Kas te kuulsite?“ Üks Saksa kaupmehe poegist Bebékist aga
vastas: see ei olevat tõsi, nende isa, kel oll kontor Stambulis,
olla täna õhtupoolikul koju tulnud ja rääkinud, preislased ei ai-
data venelasi, nad jääda erapooletuks. Seda kinnitasid ka saa-
diku poisid, kes oma emalt sedasama kuulnud. Kui Archambauld
seda kuulis, õhkas ta nagu kergendatult, pani käed oma mõ-
lema sõbra ümber ja ütles tasa: „Ah que c'est bien! que c'est
bien!“ *)

Nüüd aga, kui tuli juba kustunud oli, tõusti üles. Üks
poistest, kellel trumm oli, lõi sellele mõne paugu, see tähen-
das magamaminekut, mindi siis ka telki õlgedele magama.
Archambauld ei tahtnud muidugi kusagil mujal, kui oma sõp-
rade juures magada ja säadis seda nii, et ta nende mõlemi va-

*) Ah, küll see on hääl! küll see on hääl!

hel lamas. Ta pani oma käevarre teiste omade vahelt läbi, surus neid oma vastu, ja nad mõistsid nüüd iseäranis, missugune armastusküllane hing tal oli.

Kui telgis juba kõik üsna tasa oli, sest et mõned olid juba uinunud, teised uinumas; hakkas Archambauld tasa sosistama, nii et poisid märkasid, et ta alles mõtetes valvel oli, ja nemadki ärkasid uuesti. „Ecoutez“,*) ütles ta üsna tasa, „mina — kui saan suureks — teen enese sõduriks — teie ka?“

Sellele vastasid poisid, nad olla kuulnud, Preisimaal pidada igaüks sõduriks minema.

Kui ta siis jälle natuke aega vaikinud oli, algas ta uuesti ja ütles: „Prantslased ja preislased ei ole ju iialgi üksteisega sõdinud — eks ju?“

Siin ei saanud nüüd mõlemad poisid muud kui naerda, ja nad tegid seda nii tasa, kui võimalik, — kui nad kuulsid, kui vähe aimu oli Archambauldil ajaloost, ja nad ütlesid: „Aga, Archambauld, muidugi, ja kuidas veel, kas sa siis seda ei tea?“

„Aga tulevikus,“ jatkas ta siis, „ei tee nad seda iialgi enam n'est ce pas?“**)

Selle pääle ütlesid teised, et nemadki seda loota, neile olla prantslased väga meeltemööda, aga seda ei või siiski keegi teada. Siis aga tõmbas Archambauld, kelle käevarred ikka veel teiste omade vahel olid, neid nii tugevasti oma poole, et nende näod tema nägu puutusid, ja poisid tundsid korruga, et ta palged märjad olid pisaraist, ja kuulsid, kuidas ta nuttes sosistas: „Ah que cela ne ce fasse jamais! jamais! jamais!“***) Ja, et nad nüüd sugugi ei teadnud, mis selle pääle ütelda, vaikisid nad; ka Archambauld jäi vaikseks, ja varsti uinusid nad kõik kolmekesi.

Siis aga jõudis kätte aeg, kus Archambauld oma emaga pidi ära sõitma. Viimasel päeval tulid nad mõlemad Arnautkõi'sse, et poistega ja nende vanematega veel kord üheskoos pruukosti võtta. Nii istus siis Archambauld viimast korda oma mõlema sõbra vahel, ei rääkinud sõnagi, oli päris kahvatu ja hoidis ikka poiste käsa oma käes.

*) Kuulge.

**) Eks ole.

***) Oh, et see ei juhtuks iialgi! iialgi! iialgi!

Siis astusid kõik kolmeaerulisse kaik'i — nii nimetatakse säääl aerupaate — ja sõitsid välja, kus nad juba Prantsuse postilaeva nägid sõitvat mööda Bosporust. Laev peatas, et sõitjaid pääle võtta. Viimasel silmapilgul kaelustas Archambauld veel kord omi sõpru ja suudles neid, pisarad jooksid tal mööda põski ja häääl värises tal, sest et ta nii nuttis.

„Kui meie — saame suureks — peut être que nous nous reverrons.*) — Meie ütleme — Arnautkõi — rien que ça, rien que ça***) ja siis me saame teadma — kõik — kõik — kõik!“

Siis pidi ta oma emaga trepist üles ronima, mis laevalt alla lastud oli; pakid kanti laevalaele. Laev hakkas uuesti liikuma; relingi äärest lehvis aga väike valge lipuke, see oli Archambauld, kes ninarätikuga lehvitas sõpradele jumalagajätmiseks — elage hästi. Elage hästi — jumalagajätmine terveks eluks.

Mitte väga kaua aja pärast viis meri, nagu seekord Archambauldi, ka poisid nende vanematega koju, Saksamaale.

Ja siis tuli elu, vana vali õpetaja ja ladus oma ülesanded välja, millest esimene ja raskeim teatavasti on: unusta, et oled olnud kord laps. Siis vajus kaugusse vana kodu Arnautkõi's, aed oma terrassidega ja ilusa oleandri põõstikuga, suur, helde viigipuu — kõik muutus unenäoks ja unenägu ikka kahvatumaks ja kahvatumaks.

Uued inimesed tulid, uued näod kerkisid esile, selle eest nihkusid kaugemale ja kustusid vanad armsad näod ja nende hulgas ka see üks, kelle kadumine inimesele trööstita, sest et selle kustumisega kaob ta elust püha inimene — ema nägu. Kas sai Archambauld teada naise surmast, kes kord olnud ka tema vastu nii armurikas? Ei tulnud sõnumeid säältpoolt, ei saadetud sõnumeid sinnapoole — keegi ei kuulnud midagi temast ja ta emast kaugelt Prantsusmaalt, nii sai ka tema nägu hääbuvaks lapsea unenäoks ja kustus ühes kõigi teistega.

Pääle kõike aga, peaaegu kaks aastakümnet pärast seda, võttis ajalugu jälle sõna, et näidata kõigile, kes võib olla juba

*) Võib olla, me näeme veel üksteist.

***) Midagi muud, kui seda, midagi muud, kui seda,

hakkasid uskuma, ta olla tondikujuks muutunud, ennast hirmsa elava olevusena.

Jälle, nagu seekordki, pidasid prantslased sõda, aga mitte, nagu siis, venelastega, vaid sakslastega ja pääasjalikult preislastega. Oli olnud tagajärjeta Archambauldi palve sel

„Võidujooks vabas õhus“.

õhtul laagritelgis: „Ah que çela ne ce fasse jamais!“ Et see iialgi ei juhtuks!

Ja nagu tookord Sevastopoli all ja Malakofil torni jooksti, nii seisis prantslaäsed nüüd, 18. augustil 1870. aastal, kindlustatult Metz'i kõrgustikkudel, Saint-Privat'is ja sakslased jooksid nende pääle torni.

Puieta lagendikul, mille pidid läbistama pääletungijad, ragisesid mitrailleuse- ja chassepot-kuulid. Tundus, nagu tu-

leks ülevalt kohisedes raud müür, mis mattis inimesel hinge, ennem kui teda puruks litsuda. Niipea, kui üks sarnane müür mööda paiskunud oli, tuli teine, kolmas ja nii edasi lõpmata. Neid ei näinud keegi, oli ainult kuulda kuidas nad hulgedes, sihisedes, vilistades õhku oma ees tõukasid. Siis kuuldus vahest tumedat kuulilööki inimkehasse, hirmsaid hoigeid, äkilisi, raskeid kehade kukkumisi. Ja see kõik kestis tundide viisi, vahetpidamata, ilma vaikse silmapilguta hingetõmbeks, puhkuseeta terve pika, lõpmata pika suve päälelõuna kestes. Viimaks oli kõige pääle vaatamata võetud hirmus pesa, kust olid tulnud kõik selle aja tinased surmalinnud, Saint-Privat, ja preislased, niipalju, kui neid veel elus oli, tormasid linna.

Müüriga ümbritsetud surnuaias peatasid veel viimased prantslased, ja kui nüüd vere ja higiga kaetud preislaste näod müüri nähtavale tulid ja kui viimased hakkasid juba üle ronima, tõstsid nad sõjariistad üles, hüüdes: „Anname alla! anname alla!“

Preislaste eesotsas tuli üks ohvitser; ta oli alles noor mees, ta kuub oli puruks rebitud kuulidest, ta ise aga ei olnud haavatud. Säälpool müüri ääres, hauaristile toetades, istus ohvitser, kes oli juhatanud prantslasi, ka tema oli alles noor; ta nägu oli surnukahvatu; vana sersant seisis ta kõrval ja surus rätikut ta rinna vastu, kust voolas veri.

Ja nüüd juhtus midagi iseäralikku.

Seda aegu, kui pääletungijad ja kaitsjad, võitjad ja võidetud seisis üksteise vastas hingeldades, sõnalausumata, astus Preisi ohvitser noore prantslase juure, kes tema tulekut ei näinud, sest ta silmad olid kinni, üldse enam nähtavasti midagi ei näinud ega kuulnud, sest ta võitles surmaga.

Nagu siis, kui keegi endalt küsib: „on's tema?“ vaatas preislane teisele näkku, siis kummardas ta tema üle ja ütles ühe sõna. Kui talle näis, et prantslane seda enam ei kuulnud, kordas ta seda sõna üsna valjusti, nii valjusti, kui ta suutis, ja see oli sõna, mida ei mõistnud tema mehed ega ka surija omad, sest see ei olnud ei saksa-, ega prantsusekeelne — „Arnautkõi!“

Kui surija kuulis selle sõna, avanesid ta silmad, suured, pruunid, ilusad silmad, üle ta kahvatu näo libises ilme, nagu kü-

siv imestus, nagu viimane, kustuv maine mõte. Ta pilk peatus preislasel, ta huuled liikusid, nagu tahaks ta midagi öelda, aga rääkida ei suutnud ta enam. Ta lasi vajuda pää, nii et see puhkas teise rinnal, ja noore preislase kaenlas suri noor prantslane.

See kõik oli nii imelik vaatelejaile, et mõlemad vastasväeosad nagu võlutult paigal seisid. Silmapilkne vaikiv rahu asus verisele paigale, nagu oleks tulnud kusagilt kohin — keegi ei oleks teadnud ütelda, kus kohalt, — peaaegu nagu vana puu kohin kaugelt, kaugelt, nagu oleks kõnelenud hää — keegi ei oleks teadnud ütelda, kes rääkis — „Armastage üksteist, teie, inimesed! Teie, inimesed, armastage üksteist!“

INIMESE LÄHEMAD HÕIMUD.

Inimese esiisade kohta ei või kahtlust olla. Inimese kõige lähemad hõimud on antropoidid, s. o. inimahvid, kes veel praegusel ajal asuvad Lääne- ja Kesk-Aafrikas ja Ida-Aasia metsades. Need inimese sarnased olevused — gibbon, siamang, orang, schimpanse ja gorilla — on oma kehaehituselt rohkem sarnased inimesele kui päris ahvidele. Need on tõepoolest inimese veresugulased, sest nende veri on oma koosseisult täiesti sama, mis inimese veri. Vahed, mis inimese ja inimahvide vahel olemas, paistavad meile selgemini silma sellest, et viimased on jaotatud kahte Primates rühma alarühma, kuhu eelmiste lisaks kuuluvad ka veel babianid, Vana Maa-ilmahvid, Uue-Maailma ahvid ja orav-ahvid jne.

Jättes kõrvale asjaolu, et inimese ja ahvi pääajude vahel on määratu suur vahe ja samuti ka asjaolu, et inimene oma kõrgemal arenemisastmel on ahviga võrreldes nagu jumal, kuna inimahv on ikkagi loomaks jäänud, võib siiski tekkida küsimus, kas ei ole loodusteadlased mitte liialdanud inimese ja ahvi kehaehituse erinevusi, paigutades nad eriliikidesse.

Praegusel ajal elutsevaist inimese sarnastest ahvidest on schimpanse kõige lähemal inimesele oma pääaju ja hammaste poolest.

Inimene on oma pääluu, käe- ja jalaluude ning oma sise-

muse poolest väga sarnane ahvidele. Inimene ei ole küll mitte karvane, nagu ahvid, kuid ka mammut kuulub ühte sugukonda India elevantiga, ehk küll esimene oli kaetud paksu karvaga, kuna täiskasvanud India elevantil ainult mõni harjas saba otsas on. Homidade ja Simiidade vahel on aga iseäralik kuristik, millest võib silla üle heita mitte vähem kui üks või koguni kaks miljoni arenemisaastat. On kulunud kindlasti mitte vähem kui miljon aastat selleks, et inimene on võinud areneda praeguse aja Homo sapiensi'ni, ainukeseks ellu jäänud liigiks.

Kõige tähtsamaiks tunnusteks, mille poolest sugu Homo esineb alamaist antropoiididest, on ajude võrdlev suurus ja raskus, silmahammaste ja lõualuude suurus, kõnelemise oskus (ja need muudatused, mis viimane on esile toonud lõualuus, keele lihastes ja pääajus), jalgade ja käte ehitus- ja pikkusvahekord, nina väljaarenemine, puusade ulatus, selgroo kaarevus, maksa ja muude elundite tegevus.

Praeguse aja ahvidest on schimpanse inimesele kõige lähemal oma hammaste ja pääaju poolest, gorilla jälle jaigade ja käte, nina ja sisemiste elundite poolest.

Orangi loomulik ilme, mõistus ja näoilme on küll nii mõ-

neski suhtes inimese sarnane ja orangi poja pääluu on otsa- eest kunni koonuni samasuhteline kui inimeselgi, kuid selle pääle vaatamata on ta palju kõrvale kaldunud selle esiisa omast, kellest on põlvenenud inimene ja suuremad inimese sarnased ahvid, iseäranis oma ninaluu, põidla ja suure varba väga puuduliku arenemise tõttu. Gibbonid ei ole arvatavasti mitte palju erinenud inimese suguisadest, kui teised inimahvid. Nende käik tuletab rohkem meelega inimese püstseisakut ja astumist, kui schimpanse, orangi ja gorilla. Kuid et gibbonid on elanud ligikaudu kaks miljoni aastat ainult metsades ja sääl ennast käte varal hõljutanud oksalt oksale, nagu võimleja, kes loodis-seisval redelil heidab oma keha ühe käe otsast teisele, siis on nende ahvide käsivarred arenanud võrdlemisi pikaks. Inimese gibboni sarnased esivanemad hakkasid aga arvatavasti maas elama sel ajal, kui metsad hakkasid harvenema ja paigad muutuma lagedaiks nõmmedeks, võib olla, Egiptuses, Süürias või Vahemere põhjarandadel Euroopas. Nad olid õpinud käima kahel jalal püstseisakus, samuti nagu praeguse aja gibbonid (selle poolest on schimpanse, orang ja gorilla oma sugulastest maha jäänud, sest neil on kaunis raske kahe jala pääl liikuda ja nad peavad vahetevahel endid kätega toetama) ja kui nende käsivarred pikenenud tagujalgadega võrreldes ikka lühenesid, mida vähem nad metsas elasid, siis muutus käsi pikkamisi pääaju käsualuseks.

Alamad ahvid ja babianid tarvitavad käsi väga osavasti. See inimesele omane „idee“ — asuda kahele jalale, tuli imetajate loomade ajaloos juba palju varemini tarvitusele ja eestkätt, arvatavasti, kotiga varustatud loomade juures, kellest, võib olla, mõni liik asus puude otsa elama, et paremini olla kaitstud vaenlaste eest, istuda püsti, käia kahel jalal ja otsida kätega putukaid ja linde, murda õisi ja puuvilja ja isegi astuda rusikavõitlusse oma vaenlaste ja võistlejatega, nagu praeguse aja Aafrika galago. Isiklikult olen arvamisel, et orang, gorilla ja schimpanse on teisenenud kujud. Nad põlveneivad pool-inimestest, kes asusid uuesti metsa elama loomade sarnaselt. Nende inimese sarnased suguvennad, kes jäid elama lahtistele väljadele, oskasid juba kividega loopida, kepiga kaevada jne.

Veel kaugemalegi gibbonidest, — keda praegusel ajal

leiaime Himalaja idaosades, Indo-Hiinas, Malai poolsaarel, Suumatral ja Jaaval, — torkab meile silma mõni liik ahvisarnaseid elukaid, kes muiste elasid Niiluse orus. Ehk need küll oma kogu poolest väikesed olid, võis nende juures siiski märgata inimahvide ja koguni inimese tundemärke. Nad tuletavat meele Ameerika ahve ja Vana Ilma Colobus liiki. Würtenbergi professor Fraas ja Egüptuses uurimisi toime pannud loodusteadlased on leidnud sinna poole sihtivaid tunnismärke. Loomade uurijad on ka juba leidnud ühiseid jooni Aafrika Colobus-ahvi ja Madagaskari väljasurnud ahviliikide vahel. Uurimiste varal on selgunud, et esimesed primates asusid kas Põhja-Euroopas või Põhja-Ameerikas.

Aafrikas avanesid esiisadest allapoole pöördud ninasõrmetega ahvid, babianid ja makakid. Kõigile esinenud ahviliikidele lisaks, arenesid Vana-Ilma ahvide isa-isadest arvatavasti ka esimesed inimahvid, mis tuleb pidada eelviimaseks astmeks inimese loomises.

Me ei tea veel, kus sai inimene need omadused, mis teda inimeseks tegid ja teistest alamalseisvaist arenemis-põlvkonnadest lahutavad. Jaava saarel on leitud niisugune luukere, mis on õige lähedal sellele senni veel leidmata vahelülile inimese ja inimahvide vahel. Sellele on antud nimi *Pithecanthropus erectus*, sest tema pääaju ja luu on midagi inimese ja inimahvide vahelmist, niihästi oma ehituse kui suuruse poolest. Ja sääreluude järele võib otsustada, et ta kunagi on püsti käinud, sellejuures, muidugi, jalgu lohistades. Ehk küll kõige alamad meile tuntud inimeste suguharud asuvad Austraalias (viimasel aastasajal ka veel Tasmaanias), siiski võivad need, niisama kui *pithecanthropos*, olla ainult pagulased neis kõrvalisis maakohdades, kes sinna asunud liig suure olemasolu võistluse eest Euroopas ja Aasias.

Mis hääle tarvitamisesse puutub, siis on mitmed ahvide elu uurijad arvamisel, et inimahvidest kõige alamal seisev, gibbon, on oma hääle tarvitamise oskuse poolest inimesele kõige lähemal, sest temal on tähelepanemiseväärt võime laulda kahe-, kolmetoonilist kadansi selgesti.

Kuid käesoleva tükikese kirjutaja, kes pikaajaliste isiklike kogemuste põhjal tunneb Aafrika ahve, on sel arvamisel.

Gorilla kodumetsas.

et gorilla ja schimpanse hääleavaldused on inimese häälele rohkem sarnased, kui gibboni omad. Vähemalt schimpanse laulab

suure häälega, naerab, kiljatab, huikab, nurub ja palub. Mõned schimpansed näivad lausuvat koguni kõnelemise häälikuidki, nagu „um“ ja „ma“, iseäranis, kui tarvis inimese tähelepanu enda pääle juhtida. Ühel päeval käisin Londoni sadamas tutvunemas John Hamly asutusega ja nägin säääl suurt tähelepanu äratavat schimpanset last, kes proua Hamly'ga väga näis harjunud olevat ja teda selgete kõnehäälikutega teretas, lausudes „um-mā“.

Siiamaani on peaaegu võimatu olnud gorillat vangis pidada, teda taltsutada, sest ta on äärmiselt tundelik bakteriahaiguste ning ka temperatuuri muutuste vastu ja näib vangipõlve põlgavat niisama kui inimenegi. Orang on vangis olles väga rahulik ja vastuvõtlik, kuid näib nürinevat. Kõigist kõige paremad eeldused inimesevahelistest sugulastest on schimpansel seks, et saada koduloomaks. Viimasel ajal on ka schimpanset varieteedes ja tsirkustes hakanud etendama ikka suuremat osa. Varietee etendustel on juba esinenud terve rida „konsuleid“. Esimene neist, keda hästi mäletan, oli iseäranis vaimurikas schimpanset, kes oli toodud Portugaalia Guineast, Gambia ja Sierra Leone vahemailt. Keegi Gambia valitsuse asuma ametnik oli tema omanik ja teda kutsuti mingipärast „konsuliks“. Nimetatud härra sõitis kord selle anderikka ahviga Euroopasse. „Konsul I“ sõitis esimese klassi reisijana ja pidas ennast laeval kõigiti laitmatult ülal. Liverpoolis müüdi ta Grossile, ja see oli ta esimene päris õpetaja.

Konsul I sai vanaks ja suri, kuid tema järele on olnud veel kolm või neli samanimelist.

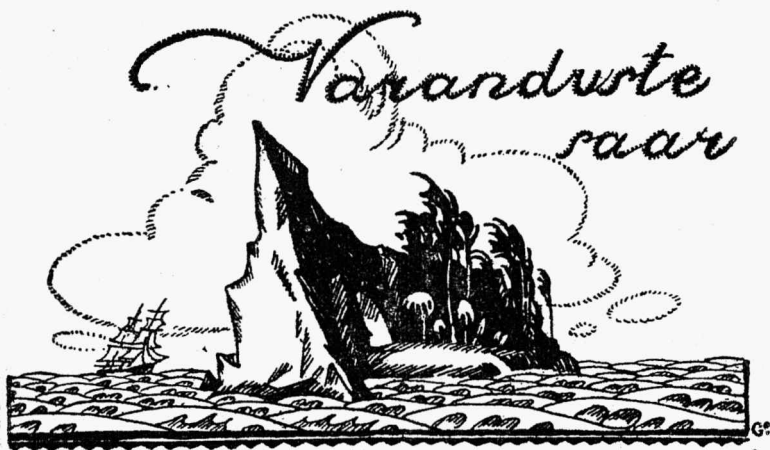
Inimahvide tundmaõppimisele oleks sellega suur teene üles näidatud, kui kõik õpetajad, kes neid konsuleid on õpetanud ja näitlenud, üheskoos avaldaksid oma tähelepanu neist koduloomadest, mis määral on nad omandanud püsivaid haritud kombeid, kui sagedasti ja mis poolest on nad jälle looma kalduvustesse langenud, mis toit on neile kõige kohasem olnud ja missugustes elutingimustes nad kõige kauemini on elanud.

Kodustes põlismetsades elavad schimpansed salkades ja koguni suguharudes. Olen mõnikord juhtunud metsades neid nägema terved hulgad. Kuuvalgeil õil teevad nad suurt lärmi

hõisates ja rökates, ja isegi trummilöömist olen kuulnud. Metsades asuvad neegrid teavad tõendada, et see sündivat nii, et schimpansed löövad rusikatega seest tühjade puutüvede pihta.

Orang, schimpansse, gorilla ehitavad kõik puude otsa oma lavad ja pesad, puhke- ja magamisasemed. Gorilla pesa, vähemast isase oma, on peaaegu voodi sarnane ja keppidest, oksist ja pikist lehtedest valmistatud. Harilikult on see tehtud mõne suure puu tüvele. Pariisi loodusteaduslises muuseumis on sarnane pesa. Kõneldakse, et emane gorilla magab ööd selle puu otsas, mille all isane magab. Isased gorillad, kes oma kasvu poolest üle 6 jala pikad ja kaunis õlakad on, ei viibi ligikaudugi nii palju puude otsas, kui emased, ehk schimpansse, rääkimata orangist, kes peaaegu alaliselt puude otsas elab ja maas vähe liigub. Isane gorilla ronib arvatavasti väga harva puu otsa. Ta elab suuremalt jaolt madalamail oksil ja on nii vihane, et ükski loom, pääle inimese ei julge talle läheneda. Alles käesoleva aastasaja esimesil aastakümneil elas Lõuna-Kamerunis nii palju gorillasid ja nad olid nii ähvardavad, et sõna tõsises mõttes takistasid teisi tundmata alasid metsades uurimast. Neegrid ei julgenud neis kohtades minna metsa raiuma, sest gorillad tormasid kohe nende kallale. Samuti tungisid nad ka valgete reisijate kallale. Praeguse gorilla asumise piirkond ulatab Kamerunist lääne poolt läbi Kesk-Aafrika troopiliste osade.

Robert Louis Stevensoni romaan.

15. p ä ä t ü k k .

Saareelanik.

Künka küljelt, kiviselt ning järsult, pudenes kruusa ning varises krabinal hüpeldes alla läbi puude. Instinktiivselt pöördusid mu silmad üles poole; kohe kargas kiiresti üks kuju männatüve taha. Kes see oli, karu, inimene või ahv, ei saanud ma õieti aru. Karvane ja must näis ta olevat.; rohkem ma ei näinud. Kuid see uus olevus hirmutas mu seisatama.

Nüüd oli mõlemalt poolt tee kinni: taga mõrtsukad, ees — luurav koletis. Ning hakkasin eelistama tuntud hädaohtu. Isegi Silver näis mulle vähem hirmus võrreldes selle metselukaga. Pöörsin ümber ning hakkasin jälle paadi poole sammuma, vaadates kõik aeg tagasi üle õla.

Kuid kuju ilmus taas ning suure ringi tehes jõudis minust mööda. Igatahes olin väsinud; kuid isegi värskes olles, nagu hommikul, oleks asjata olnud võistelda kiiruses sarnase vastasega. Hirvena vilksatas ta puu juurest teise juure, jookstes kahel jalal kui inimene, kuid mitte sarnanedes inimesetega, keda olin näinud, sest ta kooldus jooksul peaaegu kahekorra. Kuid ta oli inimene, selles ei olnud kahtlust.

Tuletasin meele, mis olin kuulnud inimesesööjatest. Peaaegu pidin juba appi hüüdma. Kuid teadmine, et see on siiski inimene, ehk küll metsik, julgustas mind, ning uuesti hakkas kasvama hirm Silveri ees. Seisatasin, mõteldes, kuidas enast nüüd kaitsta, kui mul meele tuli kaasasolev püstol. Ning

niipea kui meele tuli, et ma kaitseta ei ole, oli kõik mu julgus tagasi; otsustavalt pöörsin näo saareelaniku poole ning sammusin ruttu talle vastu.

Sel ajal oli ta kuskil puutüve taga peidus; kuid nähtavasti valvas ta mind, sest niipea kui tema poole sammusin, astus ta ise mulle vastu. Siis kahtles ta, pööris tagasi, lähenes jälle ning lõpuks langes mu üllatuseks põlvili, sirutades palvega kokkupandud käed mu poole.

Seisatasin ka.

„Kes teie olete?“ küsisin.

„Ben Gunn,“ oli vastus häälega, mis kõlas kärealt ning krigises kui roostetanud lukk. Olen vaene Ben Gunn ning ei ole juba kolme aasta kestel ristiinimesega kõnelenud.“

Nüüd nägin, et see oli valge inimene nagu minagi, ta näojooned olid isegi meeldivad. Ta nägu oli päivitanud; isegi huuled olid mustad päivitusest, ning heledad silmad tumedal näol olid võorastavad. Kõigist kerjustest, keda ma näinud ehk kujutelnud, oli ta näruseim. Ta oli rietatud vana purjeriide tükkidesse ning vanadesse merimeeste riideräbalatesse; ning tervet seda kaltsuhunnikut hoidis koos süsteem mitmesuguseid abinõusid: vasknööpe, puupulki ja tõrvatud nõõri tükke. Ümber niuete kandis ta vana vaskpandlaga nahkvööd, mis oli ainsaks kindlamaks osaks ta ülikonnas.

„Kolm aastat!“ hüüdsin. „Teie laev hukkus?“

„Ei, seltsimees,“ vastas ta. „Mind jäeti siia.“

Olin kuulnud sellest, meriröövlite keskel harilikust, karistusviisist, maha jätta süüdlast mõnele üksikule kaugele saarele, andes talle kaasa vähe püssirohtu ja kuule.

„Kolme aasta eest siia jäetud“, jatkas ta, „ning kõik aeg elasin kitsedest, marjadest ja austritest. Kuid ristiinimese toitu tahab mu süda, seltsimees. Võib olla on teil tükk juustu kaasas? Ei? Mitu pikka ööd nägin und juustust, suuremalt jaolt küpsetatud leivaga — ning ärkasin taas siinsamas.“

„Kui ma veel laevale tagasi pääsen,“ vastasin, „siis saate juustu niipalju kui tahate.“

Kõik aeg katsus ta mu riideid, paitas käsa ning vaatles mu saapaid ja üldse avaldas kõneledes lapselikku rõõmu, et näeb jälle omasugust olevust. Viimaseid sõnu kuuldes muutus ta elavaks.

„Kui teie veel laevale pääsete, räägite teie?“ kordas ta. „Kes teid saab takistada?“

„Mitte teie, muidugi,“ oli mu vastus.

„Teid on õigus,“ hüüdis ta. „Kuid — kuidas teie nimi on, seltsimees?“

„Jim,“ ütlesin.

„Jim, Jim,“ kordas ta, nähtavasti rõõmustades. „Teate, Jim, ma elasin nii rumalasti, et teil oleks häbi kuulda. Minu järele otsustades ei võiks teie muidugi arvata et mul jumalakartlik ema oli, eks?“ küsis ta.

„Miks mitte,“ vastasin.

„Kuid,“ jätkas ta, „ta oli väga jumalakartlik. Ning mina olin viisakas, jumalakartlik poiss ja võisin katekismuse nii pääst ette vuristada, nagu seda keegi teine ei võinud. Ning siis algas see, Jim, see algas kull ja kirjast õnnistatud hauakividel. See oli algus, kuid edasi jätkus niisamuti; just nii nagu ema ütles, ta ennustas mulle kõik, ta oli jumalakartlik naine! Kuid saatus tõi siia mu. Siin üksikul saarel mõtlesin ma järele kõik, ning olen jälle jumalakartlik. Rummi ma ei joo enam nii palju; ainult sõrmkübara täie, ainult niipalju joon terviseks. Ma lubasin olla korralik ning täidan lubaduse. Ning, Jim,“ ta vaatas ringi ja langetas hääle sosinaks, „ma olen rikas.“

Arvasin nüüd kindlasti, et vaene mees hulluks läinud omas üksilduses, ning mu arvamine peegeldus vist näol, sest ta kordas ägedalt:

„Olen rikas! rikas! kinnitan seda. Teate, mis ma teile ütlen: ma teen teist mehe, Jim. Ah, Jim, teie tänate kord saatus, et te esimene olete, kes mu leidis!“

Siis liikus vari üle ta näo ning käsi pigistas kõvemini minu oma, ja ta tõstis ähvardavalt sõrme.

„Nüüd, Jim, öelge õigust: see ei ole Flinti laev?“ küsis ta.

Mul tekkis õnnelik mõte. Arvasin, et leidsin liitlase ning vastasin talle.

„See ei ole Flintia laev, Flint on surnud. Kuid ma ütlen teile õigust — säääl laeval on mõned Flintia mehed; see on halb meie, teiste, jaoks.“

„On säääl mees — ühe — jalaga?“ värises ta.

„Silver?“ küsisin.

„Jah, Silver,“ vastas ta, „nii oli ta nimi.“

„Ta on kokaks, ja ta on nende juht.“

Ta hoidis ikka veel mind käest ning seda kuuldes pigistas veel tugevamini.

„Kui teid saatis Pikk John“, ütles ta, „siis olen ma kadunud, ma tean kindlasti. Kuid kus te olite, mis te arvate?“

Vastuseks otsustasin talle kohe terve meie reisiloo jutustada ja ka seisukorrast, millesse olime sattunud. Ta kuulas mind suure huviga ning silitas lõpuks mu pääd.

„Teie olete tubli poiss, Jim;“ ütles ta, „ja sattusite nüüd kimbatusse, eks? Kuid uskuge Ben Gunni — Ben Gunn on mees, kes aitab. Kas teie kindlasti arvate, et skvair on nii suuremeelne ja aitab mind?“

Kinnitasin, et skvair on suuremeelseim inimestest.

„Aga vaadake,“ vastas Ben Gunn, „ma ei mõtle sugugi uksehoidja või teenri koha saamist või midagi sarnast. Mõtlen, kas ta kindlasti annab, ütleme, tuhat naela rahast, mis juba niihästi kui minu oma on?“

„Olen kindel, et annab,“ ütlesin. „Niisama, nagu iga mees oma osa saab.“

„Ning kojusõidu?“ lisas ta juure kavala pilguga.

„Muidugi,“ hüüdsin, „skvair on aumees. Ja, pööle selle, kui me teistest lahti saame, aitate teie laeva koju viia.“

„Ah,“ ütles ta, „teie arvate nii?“ Ning ta näis rahustuma.

„Nüüd jutustan ma teile midagi,“ algas ta. „niipalju ja mitte rohkem. Olin Flinti laevas, kui ta varanduse mattis; tema ja kuus meest — kuus tugevat merimeest. Nad olid pea-aegu nädala kaldal, meie olime kõik aeg vanal „Walrus'ii“. Ühel ilusal päeval kuuldus märguanne ja tuli Flint väikeses paadis; ta pää oli sinise salliga kinni seotud. Tõusis päike ning ta nägu oli surnukahvatu. Kuid, mõtelge, ta oli tagasi ning teised kuus kõik surnud — surnud ja maetud. Kuidas ta seda tegi, seda ei suutnud keegi laevas ära arvata. Oli lahing, tapmine, äkine surm, kuid — ta oli ikkagi kuue vastu. Billy Bones oli tüürimeheks; Pikk John — abi. Nad küsisid Flintilt, kus varandus on. „Noh,“ vastas see, „teie võite maale minna kui tahate ning sinna jääda. Ning laev peab rohkem uusi mehi võtma.“ Nii ütles ta.

„Kolm aastat tagasi olin ma teises laevas ning meie nägime seda saart. „Põisid,“ ütlesin ma, „sää! on Flinti varandus, lähme maale, otsime ta üles.“ Kaptenile ei meeldinud see, kuid mu seltsimehed olid kõik selle poolt ning meie maandusime. Kaksteist päeva otsisime ning iga päevaga muutusid nad vihasemaks minule, kunni ühel ilusal hommikul kõik mehed laeva tagasi tulid. „Mis sinusse puutub, Benjamin,“ ütlesid nad, „siis on siin püss, labidas ja kirves. Jää siia ja otsi Flinti varandus üles.“

„Hüva, ma olin kolm aastat siin, Jim, ning sellest päevast tänaseni ei ole ma ristiinimese toitu saanud. Kuid vaadake siia, vaadake mind. Olen ma, kui mees eestpoolt masti? Ei, ütlen ma. Ma ei ole olnud iialgi sarnane.“

Ning ta pilgutas mulle silmi ja näpistas tugevasti.

„Just need sõnad öelge oma svairile, Jim,“ jatkas ta. „Ja ei ole iialgi olnud sarnane — need sõnad. Kolm aastat oli ta saareelanik, valges ja pimedas, kuiva ja vihmase ilmaga; mõnikord mõtles ta palvetada (öelge talle!), ning mõnikord mõtles ta omast vanast emast, nagu elaks see veel (öelge!); kuid suurema osa omast ajast (seda öelge ka!) — suurema jao

viitis ta hoopis teise asja juures. Ning siis näpistage teda, vaat' nii.“

Ja ta näpistas mind jälle väga usaldava näoga.

Siis rääkis ta edasi, — „siis öelge veel: Gunn on tubli mees (öelge talle!) ning ta usaldab enam sündinud aumehi kui aumehi-õnneotsijaid, kelle hulgas ta ise ükskord oli.“

„Well,“ ütlesin ma, „ma ei taipa midagi, mis te nüüd ütlesite. Kuid see on ükskõik; kuidas pääsen ma aga nüüd laeva?“

„See on kimbatus,“ ütles ta, „tõepoolest. Kuid mul on paat, mis ma oma kätega tegin. Ta on valge kalju all. Äärmisel juhtumisel võime proovida pimedas. Ho!“ katkestas ta, „mis see on?“

Korraga, see oli tund või paar enne päikese loojenemist, kostis suurtüki mürin.

„Lahing algas!“ hüüdsin. „Tulge mu järel.“

Jooksin ankruplatsi poole, unustades kõik hirmu, kuna saareelanik kergel sammul riietatud oma kitsenahkadesse, mu kõrval püsis.

„Vasakule, vasakule!“ ütles ta, „rohkem vasakule, seltsimees Jim! Puude alla! Siin tapsin oma esimese kitse. Nüüd ei lasku nad enam alla; nad on kõik kungastel, kartes Benjamin Gunni. Siin on surnuaed. Näete künkaid? Tulin siia ja palvetasin, vahest, kui arvasin, et on pühapäev. See ei olnud küll nagu kabel, kuid siiski pühalikum; kuid ei olnud preestrit, isegi piiblit ega lippu.“

Nii rääkis ta jookstes, vastust mitte oodates ega saades.

Suurtükipaugule järgnes pikema vaheaja järele püsside pragin.

Veel vähe aega ning siis nägin veerand miili kaugusel Inglise lippu metsa kohal lipendama.

4. jagu.

16. p ä ä t ü k k.

Püstaed.

Edasi jutustab doktor: laevast lahkumine.

Oli umbes pool kaks, kui kaks paati „Hispaniolalt“ maandusid. Kapten, skvair ning mina pidasime nõu üleval kajutis. Oleks olnud tuuleõhki, meie oleks tunginud kuuele mässajale, kes laevale jäid, kallale, vabastanud ankrutrossi ning läinud merele. Kuid tuult ei olnud ning meie abituse täienduseks tuli Hunter teatega; Jim Hawkins libisenud paati ning läinud ühes teistega maale.

Keegi ei mõelnud kahtlustada Jim Hawkinsi; kuid olime

mures ta julgeoleku pärast. Vähe lootust oli meil poissi veel näha, arvesse võttes meeste iseloomu. Jooksime tekile. Pigi sulas laudade vahel; vastik lõhn pani südame pöörutama; kui inimesed kuskil palavikku ning düsenteeriat sisse hingavad, siis nimelt sel hirmsal ankruplatsil. Kuus nadikaela istusid urisedes purje all ninas; rannas nägime paate, igaihes istus mees, just jõesuu lähedal. Üks meestest vilistas.

Ootamine läks väljakannatamataks, ning sellepärast otsustati, et meie Hunteriga läheme maale väikese paadiga teateid muretsema.

Paadid olid paremal pool, kuid meie Hunteriga sõudsime otse püstaia poole, kaardi järele. Paatide järelvaatajaid tegi segaseks meie ilmumine; vilistamine vaikis ning paar pidas nõu, mis nad peaks tegema. Oleks nad läinud Silverile ütleva, kõik oleks läinud teistmoodi; kuid, ma arvan, neile olid korraldused antud ning nad otsustasid istuma jääda, kus olid — ja jälle kuuldus vile.

Rand moodustas sääl väikese neeme ning ma tüürisin nii, et jätta selle meie vahele; just enne kui maandusime, kadusid teised paadid meie nägemispiirkonnast. Kargasin maale ning niipea kui võisin, hakkasin jooksuma, pannes suure siidinarätku kübara alla jaheduse pärast, ja igaks juhtumiseks säadsin paar püstoli laskevalmis. Vähem kui saja sammu pärast olin püstaia juures.

See oli päris kenal künkal, millelt allikas oma selget vett alla niristas. Künkal oli veel tugev maja, mis hädakorral võis inimest nelikümmend mahutada, laskeaukudega igas küljes. Ümberringi oli puhastatud tükk maad ning kõike seda täiendas kuue jala kõrgune aed, ilma väravata ning avauseta, liiga tugev, et teda ilma vaevata ümber lükata saaks, ning liiga hõre, et kaitseda piirajaid. Inimesed majas olid kaitstud; nad olid seinte varjus ning võisid kallaletungijad maha põmmutada kui püüd. Oli ainult vaja toitu ning häid vahte; siis võisid nad tervele polgule vastu panna.

Mis mulle eriti meeldis, oli allik. Sest, ehk küll „Hispaniola“ kajutis palju häid asju oli, palju sõjariistu ning laske-moona, sööke ja häid viinu, üks asi unustati: ei olnud vett. Mõtlen parajasti seda, kui kostis üle saare inimese surmakisa. Olin harjunud vägivaldse surmaga — teenisin tema kuningliku kõrguse Cumberlandi hertsogi all ning sain haavata Fontenay juures — kuid see pani mu südame värisema. „Jim Hawkins on kadunud,“ oli mu esimene mõte.

Vana sõdur olla, tähendab midagi, ning veel rohkem — arst. Meie töö juures ei tohi aega viita. Ning sellepärast otsustasin ma ruttu, pöörasin kohe tagasi randa ja kargasin paati.

Õnneks sõudis Hunter hästi. Varsti olime laeva juures ning ma ronisin ülesse.

Loomulikult leidsin nad kõik põrutatud. Skvair istus, valge kui lumi, mõeldes hädaohust, millesse ta meid saatnud (hää süda!) ning üks kuuest ninasistujast oli ainult vähe parem.

„See sää!,“ ütles kapten Smollett, „näidates pääga ta poole, „on harjumata sarnase tööga. Ta minestas peaaegu, doktor, kuuldes seda kisa. Veel natuke vapustust, ning ta ühineb meiega.“

Rääkisin omast plaanist kaptenile ning harutasime endi keskel selle täitmise detaile.

Säädsime vana Redruthi läbikäiku kajuti ja nina vahel, varustades teda kolme-nelja laetud püssi ning madratsiga. Hunter tõi paadi pärra ning meie Joyce'iga hakkasime sinna laadima püssirohu purke, püsse, biskviidi kaste, liha, konjaki vaadikest ning minu kallist arstirohtude kasti.

Sel ajal olid skvair ja kapten tekil ning viimane kutsus roolimehe, kes vanem meeste hulgas oli.

„Mr. Hanis,“ ütles ta, „siin oleme meie kahekesi, kummalgi paar püstoli. Kui keegi teist kuuest mingit märku annab, sureb ta.“

Tükk aega olid nad tasa; siis tormasid nad kõik pääle väikest nõupidamist alla, mõeldes muidugi meile pärast kallale tungida. Kuid nähes Redruthi kitsas koridoris ootamas, pöörasid nad korruga tagasi ning üks pää ilmus tekile.

„Alla, koer!“ hüüdis kapten.

Ning pää vajus tagasi. Tükk aega ei kuulnud meie midagi neist kuuest arasüdamega merimehest.

Selle ajaga loopisime meie paadi asju täis, nagu juhtus ja niipalju kui mahtus. Ronisime Joyce'iga alla ning hakkasime ranna poole sõudma, niipalju kui suutsime.

Teistkordne reis erutas vahte kaldal. Vile vaikis jälle; ning just enne kui kadusime maanina taha, hüppas üks neist kaldale ja kadus. Tahtsin peaaegu plaani muuta ning nende paadid hävitada, kuid kartsin Silveri ühes teistega lähedal olema ning siis oleks kõik kadunud olnud.

Jõudsime varsti kaldale sinnasamasse, kuhu ennegi ning hakkasime maija varustust tassima. Kolmekesi läksime esiteks raske koormaga ning viskasime kõik üle aia. Siis jätsime Joyce'i vahiks asjade juure — ühe mehe, kuid poole tosina püssidega, — ning mina ja Hunter pöörsime tagasi paadi juure ja võtsime veel ühe koorma. Nii jätkasime vahetpidamata, kunni kõik ümberlaaditud oli; siis jätsin mõlemad teenrid maija ning hakkasin kõigest jõust „Hispaniola“ poole sõudma.

Riskeerida teist korda paati laadida näis julgem kui ta tõeliselt oli. Nad olid arvuliselt paremuses, kuid meie pool

oli sõjariistade paremus. Ühelgi maalolijatest ei olnud püssi ning enne kui nad saabuks püstoli laskekaugusele, arvasime meie, et jõuame vähemalt poole tosinaga arved õiendada.

Skvair ootas mind päraakna juures, ta nõrkus oli juba möödunud. Ta võttis paaditrossi, kinnitas selle ning meie hakkasime jälle paati laadima. Liha, püssirohi ning kuivatud leib olid nüüd koormaks, ning ainult üks püss ja mõök igapähele, skvairile, mulle, Redruthile ning kaptenile. Ülejäänud püssirohu ning sõjariistad viskasime üle parda kahe ja poole sülla sügavusse; hiilgav teras läikis päikese käes kaugel meie all puhtal liivasel põhjal.

Seks ajaks jõudis mõõn ning laev tiirles ankrutrossi otas. Paatide pool kuuldusid nõrgad hüüded ning ehk see meid küll Joyce'i ning Hunteri pärast rahustas, sest need olid ida pool, sundisid nad meid ruttama.

Redruth lahkus omalt kohalt koridoris ja laskus paati, mille meie siis teise parda juure viisime, et kapten Smolletti võtta.

„Mehed!“ hüüdis ta. „Kas kuulete mind?“

Ninast ei olnud vastust.

„Abraham Gray, ma tahan teiega kõneleda.“

Ikka veel ei olnud vastust.

„Gray,“ manitses kapten natuke valjumini. „Ma lahkun laevalt ja käsin teid oma kaptenile järgneda. Tean, teie olete tõeliselt tubli mees, ning ka teised ei ole lõppude lõpuks nii halvad kui nad näivad. Mul on kell käes, annan teile kolmkümmend sekundi aega minuga kaasa tulla.“

Vaheaeg.

„Tulge juba,“ jatkas kapten. „Ärge kahelge nii kaua. Ma riskeerin oma ning nende aumeeste eluga iga sekund.“

Oli kuulda müdinat, lööke ning Abraham Gray ilmus noa-
haavaga pales, ja jooksis kapteni poole kui koer vile järele.

„Ma olen teie poolt, sir,“ ütles ta.

Järgmisel momendil olid nad kapteniga paadis, tõukasime eemale laevast ning liikusime edasi.

Olime küll ära laevast, kuid mitte veel kaldal, püstita taga.

17. p ä ä t ü k k.

Doktor jutustab edasi: väikese paadi viimane reis.

See, viies reis oli palju teistsugusem kui eelmised. Esiteks oli meie paadipütt liiga täis laetud. Viis täiskasvanud inimest, kellest veel kolm — Trelawney, Redruth ja kapten — üle kuue jala pikad, oli igatahes liiga suur koorem; pääle selle veel püssirohi, sealiha ja leivakotid. Mitu korda tuli vett üle ääre

sisse, nii et mu püksid ning kuuehõlmad juba märjad olid, enne kui sada yardi eemale jõudsimine.

Kapten lasi paadi tasakaalu säada, sest enne istus pära liiga sügavasti vees. Kuid siiski ei julgenud meie hingatagi.

Teiseks algas nüüd mõn — tugev vool jooksis lääne poole läbi lahe ja siis lõuna poole merre mööda väina, mida kaudu meie hommikul siia sõitsime. Hädaohtlik paadile oli voolu tekitatud virvendus; kuid veel halvem see, et kõik aeg omast koosist kõrvale kaldusime, kaugemale maandumise kohast maanina taga. Kui meie ei oleks voolu tähele pannud, oleksime ranna saavutanud paatide kõrvale, kuhu iga moment võisid mässajad ilmuda.

„Ma ei saa püstita poole tüürida, sir,“ ütlesin kaptenile. Olin tüüri juures, kuna värsked inimesed, tema ja Redruth, aetutasid. „Mõn kisub meid kõrvale. Kas teie ei saa kõve-mini sõuda?“

„Siis uputame meie paadi,“ vastas ta. „Pöörake nina vastu — pöörake niikaua vastu, kunni võidate.“

Proovisin seda ning leidsin, et triivisime lääne poole, just õige nurga alla meie koosile.

„Niimoodi ei saavuta meie iialgi randa,“ ütlesin.

„See on ainus koos, mida võime minna, sir, meie peame seda hoidma,“ vastas kapten. „Kui meie triivime maandumiskohast allapoole, siis on raske öelda, kus me maanduda saame, võib olla, paatide juure; kuid vool peab nõrkema, ning siis võime tagasi sõuda piki kallast.“

„Vool nõrkebki juba,“ ütles Gray, kes paadi ninas istus, „võib juba natuke pöördada.“

„Tänan, seltsimees,“ vastasin, nagu poleks midagi juhtunud; sest meie rääkisime kokku, et käime temaga ümber nagu omasugusega.

Korruga hakkas kapten rääkima ning, ma arvasin kuulma, et hääl muutus vähe.

„Suurtükk!“ hüüdis ta.

„Mõtlesin juba sellest,“ ütlesin ma, arvates et talle maja pommitamine meele tuli. „Nad ei suuda iialgi suurtükki kaldale tuua ning kui see õnnestabki, ei suuda nad teda läbi metsa vedada.“

„Vaadake, tagasi, doktor,“ vastas kapten.

Olime selle juba täiesti unustanud, ning nüüd nägime omaks ehmatuseks viit võllarooga suurtüki ümber askeldama, parajasti kiskusid nad maha kuube, nagu hüütakse katet, mis sõidu ajal varjab suurtükki. Ning kohe vilksatas mul pääst läbi, et laeva jäid suurtükikuulid ja püssirohi suurtüki jaoks

ning mõnest kirvehoobist jätkub, et see kõik nende saadanate kätte satuks.

„Israel oli Flintti suurtükimees,“ ütles Gray kähedalt.

Riski täienduseks pöörsime otse maandumisekoha poole. Seks ajaks olime juba sedavõrd voolust pääsenud, et võisime kaunis kiiresti sõuda ning otse tarvilikku kohta. Kuid halb oli see, et uut koosi minnes pöörsime pära asemel külje „Hispaniola“ poole ja kujutasime sellega suurt märklauda.

Võisin näha ja kuulda, kuidas see raisk, Israel Hands, suurtükikuuli tekile langetas.

„Kes on parim kütt?“ küsis kapten.

„Muidugi mr. Trelawney,“ ütlesin mina.

„Mr. Trelawney, olge hääd, laske üks neist meestest sääl maha. Hands, kui võimalik,“ ütles kapten.

Trelawney oli väga külmavereline. Ta vaatas püssiluku järele.

„Olge ettevaatlik püssiga, sir,“ hüüdis kapten, „muidu uputate kõik. Hoidke kõik tasakaalu, kui ta sihib.“

Skvair tõstis püssi, sõudmine jäeti järele, meie tugesime teisele äärele vastukaaluks, ning kõik oli nii hästi tehtud, et ei tulnud tilkagi vett sisse.

Sel ajal olid nad kõik suurtüki juures ja Hands, kes toru juures seisis, oli kõige enam näha. Kuid meil ei olnud õnne. Parajasti kui Trelawney lasi, kummardus ta, ning kuul lendas üle, ning üks neljast langes.

Haavatu kisale vastasid mitte üksi kaaslased laeval, vaid ka hulk kaldalt ning vaadates sinna poole nägin teisi meriröövlid puude seas paatide poole ruttama.

„Paadid tulevad, sir,“ ütlesin ma.

„Pöörake otse kaldale siin,“ hüüdis kapten. „Peame vaatama, et paati ümber ei aja. Kui meie kaldale ei pääse, on kõik otsas.“

„Ainult ühes paadis on mehed, sir,“ lisasin juure, „teise paadi mehed lähevad nähtavasti mööda maad, et meile teed kinni panna.“

„Neil on kibe jook, sir,“ vastas kapten. „Madrust kaldal teate ju. Ma ei karda neid, vaid suurtükikuuli. Minu suurtükk ei lase mööda. Öelge, sir, kui näete tuld, meie pöörame siis.“

Vahepääl jõudsime tüki maad edasi, sarnase kiirusega, et saime jälle natuke vett paati. Kolme-neljakümne tõmbega oleksime olnud kaldal, sest mõõn paljastas kitsa liivariba allpool puudesalku. Paati polnud enam karta; meie eest varjas ta maanina. Mõõn, mis meid nii tigidalt takistas, tasus nüüd tehtud kahju, takistades vastaseid. Ainus hädaoht oli suurtükk.

„Kui võiks,“ ütles kapten, „ma peatuks ja laseks veel ühe maha.“

Kuid oli selge, et nad ei mõelnud loobuda suurtükipaugust. Isegi oma langenud seltsimehele ei pööranud nad tähelepanu, ehk see küll surnud ei olnud, ning ma nägin, kuidas ta eemale püüdis ronida.

„Valmis!“ hüüdis skvair.

„Pöörata!“ karjus kapten, kiiresti, kui vastukaja.

Ning nad tõmbasid Redruthiga nii tugevasti, et pära vajus. Samal momendil kõlas pauk. See oli esimene, mida Jim kuulis, sest svairi püssipauk nii kaugele ei ulatanud. Kuhu kuul kukkus, ei tea keegi õieti; kuid, arvan, ta lendas üle meie päade ning tema tekitatud õhuliikumine võis meie õnnetuse põhjuseks olla.

Igatahes hakkas paat pärapidi vajuma, tasa, kolm jalga sügavasse vette, meie, kapteni ja minu, püsti jättes. Teised kolm vajusid üle pää sisse ning tulid veepinnale, puristades ja veest nõretades.

Kuid see ei olnud suur häda. Meie olime elus ja võisime tervelt kaldale kahlata. Kuid kõik meie tagavarad olid põhjas ja, kõigi halbtuste tipuks, jäi ainult kaks püssi tarvituseks kõlbulikuks. Mina haarasin oma instinktiivselt põlvedelt ja tõstsin üle pää. Kapteni oma oli rihmaga üle õla ja targalt oli lukk ülespoole pöördud. Teised kolm läksid koos paadiga põhja.

Rahutuse suurenemiseks kuulsime häält metsas ikka lähemale tulema. Ähvardas mitte üksi hädaoht poolkaitsetult püstiaast eemale tõrjutud saada, vaid oli ka võimalik, et Hunter ja Joyce ei suuda poole tosina meriröövli kallaletungile vastu panna. Hunter oli tubli mees, seda teadsin; kuid Joyce'i kahtlesin, ta oli lõbus, viisakas inimene, kõlbulik teenriks ja riiepuhastamiseks, kuid mitte sugugi sõduriks.

Nende mõtetega kahlasime kalda poole nii ruttu kui suutsime, jättes maha paadi ja poole meie püssirohust ning toidumoonast.

18. p ä ä t ü k k.

Jutustab edasi doktor: esimese lahingupäeva lõpp.

Valisime otsema tee läbi metsasalga, mis meid püstiaast eraldas; iga sammuga kuulsime röövlite häält lähenema. Varsti võisime kuulda nende sammude müdinat jooksul ja oksade praginat kui nad läbi tihniku endile teed murdsid.

Hakkasin taipama, et tuleb tõsine kokkupõrge ja säädsin püssi laskevalmis.

„Kapten,“ ütlesin siis, „Trelawney ei saa lasta. Andke talle oma püss, tema oma on kõlbmata.“

Nad vahetasid püssid ja Trelawney, vaikiv ja külma-vereline, nagu kõik rahutuse aja, peatus momendiks, et vaadata, kas kõik püssi juures korras on. Nähes, et Gray sõjariistuta oli, andsin talle oma mõõga. Häa meel oli meil, nähes, kuidas selle kätte võttis, kulmud kortsus, ning läbi õhu vingutas. Oli selge, et meil vääriline seltsimees oli.

Sammu neljakümne pärast saabusime metsaveerele ning nägime püstaeda endi ees. Saabusime kindluse juure peaaegu lõunakülje keskele ning samal ajal ilmusid seitse mässajat — Job Anderson, pootsmann, eesotsas, kisades edelapoolsele nurgale.

Nad seisatasid, kui kohale naelutatud; ning enne kui nad kadusid, jõudsime kõik, mitte üksi mina ja skvair, vaid ka Joyce ja Hunter majast tuld anda. Neli pauku kõlasid üksteise järele, kuid tegid, mis vaja: üks vaenlastest langes ning teised kadusid järelmõtlematalt metsa.

Püssid laadinud, läksime mööda aeda edasi, et langedud vaenlast vaadata. Ta oli surnud — kuul otse südames.

Hakkasime rõõmustama oma võidu üle, kui korraga püstitol põosastes paukus, kuul vingus mu kõrva ääres ning vaene Tom Redruth tuikus ja kukkus. Meie mõlemad, skvair ja mina, vastasime pauku; kuid lasime umbes — see oli ainult püssirohu raiskamine. Laadisime püssid ja läksime vaese Tomi juure.

Kapten ja Gray vaatasid ta haava läbi, ning ma nägin kohe, et miski ei aita enam.

Ma arvan, meie paugud ehmatasid mässajaid siiski veel enam, sest meie saime rahulikult vana kaaslaste üle aia tõsta ning maija kanda ta, hoigava ning verest nõretava.

Vaene vana seltsimees! õnnetuste algusest pääle ei kuulnud talt ühtki imestluse, kaebtuse või kartuse, isegi nõusoleku avaldust, nüüdki vaikis ta, kui me ta langetasime onni põrandale surema. Kui troojalane seisis ta madratsi taga koridoris; vaikides, täpipäält täitis ta igat käsku; ta oli meist kõigest aastat kakskümmend vanem; ning nüüd pidi see vana, kohusetruu teenija surema.

Skvair laskus ta kõrvale põlvili, suudles ta kätt, nuuksudes kui laps.

„Pean ma surema, doktor?“ küsis haavatu.

„Tom,“ vastasin talle, „sa lähed koju.“

„Ma tahaks veel enne neile näidata,“ ütles ta.

„Tom,“ ütles skvair, „annad sa mulle andeks?“

„Oleks see minust ilus, skvair,“ kõlas vastus. „Siiski, olgu nii, aamen!“

Natukese aja pärast ütles ta, keegi võiks palve lugeda.

„Nii on viisiks, sir,“ ütles ta vabandavalt. Ning varsti pääle seda suri ta, vaikselt, sõna lausumata.

Vahepääl tõi kapten, kelle taskud ja rind imelikult punnis olid, suure hulga mitmesuguseid asju esile — Inglise lipud, piibli, rulli tõrvanööri, sule, tinti, laeva päevaraamatu, ning tubakat. Ta leidis aiast maast pika kuuse ning säadis selle püsti nurgas, mille moodustasid palgiotsad majanurgal. Siis ronis ta katusele ning tõmbas oma käega lipu ülesse.

See näis teda lahutama. Ta tuli tagasi maija ning hakkas meie tagavarasid üle lugema, nagu ei oleks muud midagi ter- ves ilmas. Kuid siiski märkas ta Tomi surma; ning kohe pääle seda tuli teise lipuga ja laotas selle üle surnu.

„Ärge kurvastage, sir,“ ütles ta, raputades skvairi kätt. „Tal on hää; ei tohi karta mehe pärast, kes maha lasti kohustetäitmisel oma kapteni ja omaniku vastu.“

Siis viis ta mu kõrvale.

„Dr. Livesey,“ küsis ta, „mitme nädala pärast ootate teie ja skvair teist laeva?“

Ütlesin talle, et see ei ole mitte nädalate, vaid kuude küsimus; sest alles siis kui meie augusti lõpuks tagasi ei ole, saadab Blansly meid otsima; mitte ennem ega hiljem. „Võite endi pääle loota,“ ütlesin.

„Ja-a,“ vastas kapten pääd kratsides, „ning arvesse võttes kõik saatuse kingid, peab ütlema, et on kõike kaunis vähe.“

„Mis te arvate?“ küsisin.

„Kahju on, et kaotasime teise koorma, arvan ma,“ vastas kapten. „Püssirohtu ning kuule jätkub. Kuid toitu on vähe, väga vähe — nii vähe, dr. Livesey, et, võib olla, on hää, et üks suu vähem on.“

Ning ta näitas keha poole lipu all.

Korraga lendas mühina ja vihinaga suurtükikuul kõrgelt üle maja katuse ning mütsatas kaugele metsa.

„Oho!“ ütles kapten. „Kõrvetage aga edasi! Püssirohtu igatahes jätkub, poisid.“

Järgmine oli paremini sihitud ning kuul langes sissepoole aeda, tõstes terve liivapilve, kuid kahju ei teinud.

„Kapten,“ ütles skvair, „maju ei ole laevalt näha. Nad sihivad vist lipu järele. Kas ei oleks targem ta alla lasta?“

„Lipp alla lasta!“ hüüdis kapten. „Ei, sir, mina mitte,“ ning kuuldes ta sõnu, ma arvan, olime kõik temaga nõus. Sest see ei olnud ainult merimehe uhkus; see oli pääle selle ka kavalus, mis näitas vaenlastele, et meie nende paugutamist põlgame.

Pommitamine kestis õhtu läbi. Kuul kuuli läbi lendas üle või kukkus enne aeda või tuiskas liiva ülesse seespool aeda; kuulid ei teinud kahju, vaid mattusid kõik pehmesse liiva. Ri-

koschetti ei olnud karta; ning ehk küll üks tungis läbi katuse ja kukkus põrandast läbi, olime meie sellega harjunud, nagu harjutakse toore nalja ja pallimänguga.

„Üks asi on siiski hää selle juures,“ tähendas kapten, „mets on praegu vist tühi. Mõõn on juba kaua kestnud ja meie moon on vist kuival. Vabatahtlikud mingu liha järele.“

Gray ja Hunter läksid esimestena. Hästi sõjariistus, hiilised nad aiast välja; kuid see käik oli asjatu. Mässajad olid julgemad kui arvasime, või uskusid nad Israeli pommitamist. Sest neli või viis neist tassisid meie moonu teise paati, mis lähedal seisis, aeruga kohal hoitud, et vool teda ära ei viiks. Silver seisis päras ja juhatas; kõik olid nüüd varustatud püsidega, arvatavasti mõnest peidetud laost.

Kapten istus päevaraamatu taga ning siin on ta kirjutus:

„Aleksander Smollet, kapten; David Livesey, laeva arst; Abraham Gray, tisler; John Trelawney, omanik; John Hunter ja Richard Jogel, omaniku teenijad — kõik ausad inimesed, kes järele jäänud laeva meeskonnast, tulid täna maale moonaga kümne päeva jaoks ning tõstsid Briti lipu Varanduste saarel. Thomas Redruthi, omaniku teenija, lasid maha mässajad; James Hawkins, kajutipoiss. . .“

Ning samal ajal mõtlesin mina vaese Jim Hawkinsi saatusest.

Maa poolt kostis hüüe.

„Keegi hüüab meid,“ ütles Hunter, kes vahiks oli.

„Doktor! Skvair! kapten! Halloo, Hunter, kas teie olete?“ kuuldusid hüüded.

Jooksin ukse juure: Jim Hawkins elus ning terve, ronis parajasti üle püstaia.

19. p ä ä t ü k k.

Jim Hawkins lõpetab jutu: maja garnison.

Niipea, kui Ben Gunn nägi lippu, peatus ta, peatas mind käest ning istus.

„Noh,“ ütles ta, „sääl on kindlasti teie sõbrad.“

„Ennem küll vist mässajad,“ vastasin.

„Need!“ hüüdis ta. „Sarnases kohas, nagu see, kuhu keegi pääle härrade õnneotsijate ei tule, tõmbaks Silver ülesse ainult Jolly Rogeri (meriröövlite lipu), võite kindel olla. Ei, need on teie sõbrad. Kuuldusid paugud ning, ma usun, teie sõpradel läks parimini; nad tulid kaldale ning asusid maija, mille ehitas Flint ükskord ammu. Ah, oli temal vast pää, sel Flintil! Ta ei kartnud kedagi, mitte kedagi; ainult Silveri vast — Silver oli nii viisakas.“

„Hüva,“ ütlesin, „see võib olla; parim on nüüd rutata oma sõprade juure.“

„Ei, seltsimees,“ vastas Ben Gunn, „mitte veel. Teie olete tubli poiss, kui ma ei eksi; kuid teie olete siiski poiss. Rumm ei sunniks ka mind sinna tulema, kuhu teie lähete — isegi rumm mitte, enne kui näen teie härrat ning temalt ausõna saan. Ning ärge unustage mu sõnu: „Usaldab rohkem“ (nii õelge!) ning siis näpistage teda nii.“

Ning ta näpistas mind samase ilmega.

„Ning kui Ben Gunni soovitakse, siis teate, kust leida teda, Jim. Just säält, kust teie ta täna leidsite. Ning sel, kes tuleb, olgu käes midagi valget ja ta tulgu üksi. O-o! õelge: „Ben Gunnil on omad põhjused.“

„Hüva,“ vastasin ma, „ma arvan, et taipasin. Teil on mõni ettepanek ning teie soovite doktori ehk skvairi näha; ning teid võib leida säält, kus mina teid kohtasin. On see kõik?“

„Ning millal?“ lisas ta juure. „Noh, ütleme umbes kell kuus õhtul.“

„Teie ei unusta?“ küsis ta murelikult. „Usaldus ja omad põhjused, õelge. Omad põhjused, see on pääasi; ja mees mehe vastu. Hää küll, nüüd,“ ta hoidis mind ikka, „— ma arvan, teie võite minna. Ja, Jim, kui teie näete Silveri, ega teie ei anna ära Ben Gunni? ühegi hinna est? Ei, õelge?“

Teda katkestas pauk ning suurtükikuul vihises läbi puude ja kukkus liiva, vähem kui sada yardi meist eemal. Järgmisel silmapilgul pöörasime ümber ning läksime kumbki ise külge.

Terve tunni pörutasid paugud saart ning kuulid tungisid raginal läbi metsa. Ronisin ühest peiduurkast teise, igalpool jälgisid mind, näis, need hirmsad kuulid. Kuid pommitamise lõpu poole, ehk ma küll ei tohtinud püstaiale, kuhu kuulid väga sageli kukkusid, läheneda, hakkas mulle julgus jälle tagasi tulema; ning tehes suure ringi idapoole, laskusin alla randa.

Päike loojenes parajasti, tuul sahistas puude seas ja tumestas ankruplatsi pinda; mõõn oli haripunktil ning suured ribad liiva olid kuivad; õhk tundus külmana läbi kuue pääle päevast palavust.

„Hispaniola“ seisis veel vanal kohal; kuid Jolly Roger — meriröövlite must lipp, lehvis temal. Minu kaldale saabudes vilksatas punane tuli laeval, kõlas pauk, ning kuul vihises läbi õhu. See oli viimane pauk.

Seisin natuke aega paigal, vaadates askeldust, mis järgnes kallaletungile. Mehed lõhkusid kirvestega midagi püstaia lähedal rannas; see oli vaene väike paat, nagu pärast nägin. Edasi lõõmas jõesuu lähedal suur tuli puude seas ning laeva ja selle koha vahet sõitis üks paat; mehed, kes enne nii

tusased olid, olid nüüd aerutades rõõmsad kui lapsed. Kuid häälele järele otsustades oli selle rõõmu tekitajaks rumm.

Tüki aja pärast arvasin, et võib nüüd juba püstaia juure tagasi pöörduda. Olin kaunis kaugel madalal, liivasel neemel, mis asus ankruplatsist ida pool ning oli lähedal Luukere saarele; ning nüüd, tõustes püsti, nägin natuke maad neemest allpool kerkis madalast üksik kalju, kaunis kõrge ning kummaliselt valge. Tuli meele, et täna ehk homme võib juba paati vaja olla; nüüd teadsin, kust võiks otsida teda.

Siis läksin tagasi läbi metsa mööda kallast künni püstaia kohta saabusin ning seltsimehed võtsid mu soojalt vastu.

Rääkisin kõigist juhtumistest ja hakkasin ringi vaatama. Maja oli tehtud tahumata männativedest — katus, seinad ja põrand. Viimane oli maapinnast kõrge jalg või poolteist. Ukse ees oli trepp ning selle trepi alt voolas välja väike allik ime-likku anumasse, mis muud ei olnud kui suur laeva raudkatel ärälöödud põhjaga.

Majakraami oli vähe järele jäänud; ühes nurgas seisis kivist kolle ahju eest, ning vana roostetanud kast tule jaoks.

Künka küljed ja kõik maa seespool aeda oli puhastatud metsast maja ehituse juures ning käändude järele oli näha, milline tore, kõrge salu oli maha raiutud. Suurem osa mullast oli päale puude maharaiumist ära uhutud; ainult ojakene katlast jooksis salatirohelisesse sängi samblast, sõnajalgadest ning väikestest madalatest põõsastest liiva keskel. Püstaia taga, päris lähedal, algas mets — liiga lähedal, ütlesid nad —, mets, tihe ning kõrge, maa poolt ainult kuused, kuid mere poolt selt-sisid kuuskedele veel tammed.

Vilu õhtune tuulevine, millest kõnelesin, tungis läbi kõigist pragudest ning rabistas kõik aeg põrandale liivavihma, Liiva oli meil silmis, hammaste vahel, söögi seas, liiv tantsis katlasse allika all ning see oli kui keemaminev pudrukatel. Korstnaks oli nelinurkne auk katuses; ainult väike osa suitsust oskas teed välja leida, suur osa lagunes majas laiali, ajades meid kõhima ja läkastama.

Kõigele sellele lisaks oli Grayl, uuel mehel, nagu kinni mähitud, sest ta sai haavata põgenemisel mässajate juurest; ning vaene vana Tom Redruth lebas ikka veel tardunult lipu all.

KUIDAS PILDISTATAKSE METSLOOMI.

Dr. A. Berger'i järele.

õrreldes nüüdisaegset reisikirjeldust ühe sarnasega 20. aastasaja algusest, torkab silma suur vahe illustatsioonides.

Kuna enne pildid pääle kojujõudmist reisija näpunäidete järele mõne maaliija poolt valmistati, valmistab reisija nüüd pildid ise. Käsiaparaadiga võtab ta üles, mis huvitav ning reisikirjelduses tarvilik. Siiski jääb üks asi maaliija hooleks: pildid loomadest vabas elus.

Tänapäev on aparaat ning plated sedavõrd arenenud, et võib ka metsloomi pildistada. Nii saame lõpuks bioloogiliselt õiged pildid. Ülesvõtuks on kaks teed: päeval kaugelt, ehk öösel välguvalgusel.

Kuna Schilling mõlemaid viise tarvitab, kasutasin mina ainult esimest. Mõõduandev oli asjaolu, et välguvalgusel loomad sageli heitnud olekus olid. See tuleb sellest, et loomad välguvalguse pulbri plahvatusel ehmatavad ning pageda püüavad.

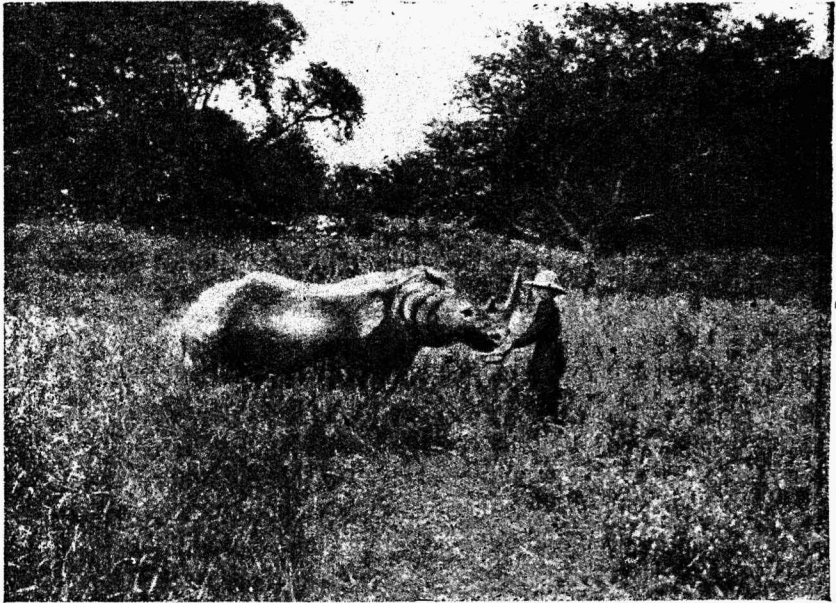
Õised ülesvõtted tehakse nii: kohale, kus loomad joomas käivad, seatakse kaks aparaati, mille lukud üle loomade tee viiva paelaga ühendatud. Pall on ühendatud välkaparaadiga, ning paela puutumisel astub ta tegevusse, ühtlasi avaneb aparaat. Sarnasel juhtumisel ei pruugi ülesvõtja lähedal viibida, ta võib mugavas telgis lamada ning järgmisel hommikul järele vaadata, töötas aparaat öösel või mitte. On see juhtunud, siis järgneb küsimus: mis platele küll ilmub, ning ei oska kujutada Schillingi rõõmu kui platele ilmus lakaga lõvi või midagi sarnast — öisel ilmutusel telgis.

Mõned reisijad tarvitavad sarnast viisi: röövloomast leitud raibe juure ehitavad okastara ning otsustaval momendil tõmbavad ise nõõrist. See omab ärituse meeldivuse.

Mina isiklikult tarvitasin reisidel ainult päevaseid ülesvõtteid, sest minu arvates on väärtuslik, kui loom pildistatakse, ilma et ta inimese lähedalolemist aimaks. Loomade pildid peavad neid kujutama loomulikus ning tüübilises ümbuses, nagu stepis, soos, ürgmetsas ehk kõrbes, kus keegi

elab, et meie järeltulijad vähemalt piltidel seda näeks, mida meie oma silmaga oleme näinud, sest pole kaugel aeg, kus metsloomad kaovad. Maakoha iseloomu järele on päevasel ülesvõtjal kaks viisi tarvitada: loomi otsida ehk oodata. Vahet tuleb juhus abiks, siis peab kiiresti talitama.

Püssiga kütil on aparaadiga kütist sellepärast parem, et püss kerge kanda, kuna aparaat loomade ülesvõtmiseks raske

Kunstlik ninasarvik, mis loomade pildistamiseks valmistati.

on ning ainult erandlikul juhtumisel ülesvõtja aparaati käes hoida saab, ja pildistada ei saa muidugi nii kaugelt kui püssiga lasta. Et igal ajal valmis olla, peab küt-ülesvõtja aparaadi, statiivi ning plated omama. Kuid see ei ole kõik, sest kui õnnelikult loomale ligi on jõutud, ei tähenda see veel et hää ülesvõte saadakse.

Esiteks takistab stepi rohi, mis sageli mehe kõrguseni küünib. Silmadega näeme üle rohumere, näilikult näeme looma vabalt, kuid üles võttes näeme hulga rohukõrsi, osa loomast, kuid pääosa katab üks tüütu rohulibel, sattund läätsa ette. Parema on, kui saab üles võtta teatud kõrguselt, termii-

tide künkalt ehk isegi puu otsast, kuid raske on hää l momendil tasa puu otsa ronida, kui üldse sarnane olemas on. Sageli asetub mõni kõrbes ebaõigel ajal läätsale ehk lõhkeb lääts päale külma ööd esimestel hommikutundidel.

Järgmine suur pahe on troopika päikese kõrge seis, mis loomade selga liiga valgustab ning muu osa neist varju jätab.

Loomadele õreda põõsastikuga kaetud stepis ehk metsas lähedale hiilides kasutatakse, muidugi tuult ning vaikust silmas pidades, igat vähematki katet. Siis säetakse kõik ettevaatlikult, aegamööda valmis ning järgneb ülesvõtt.

Pole mingit varju, vaid on lage stepp, siis võetakse metslaste kombel mask abiks; näit. sebra nahk raamil, rohuga täistopitult; seda kuju kannab kütt.

Viimaseks Aafrika reisiks lasin enesele Berliinis ühe dekoraatori elusuuruse ninasarviku maalida. Pilt tõmmati pappraamile ning oli kerge kanda. Kuid kahjuks ei kergendanud ta ülesvõtmist, sest maakohtades, kust läbi sõitsin, olid ninasarvikud mitme aasta eest hävitatud, loomad ei olnud temaga tuttavad ning kartsid mu ilusat maski. Tarvitasin teda nalja-ülesvõteteks ning tagajärg oli see, et mult päale viimaste avaldamist küsiti, kuidas sain täiskasvanud ninasarviku nii taltsutada, et ta käest sööb, „Ninasarvik“ jäi hiljem Moschisse, endisesse Saksa Ida-Aafrika, ning mõnigi turist lasi enese vahva kütina minu pappninasarvikuga üles võtta.

Kuid, tagasi töö juure. —

Kui katet ei ole, aitab sageli häbematus. Nii lähenesin ma kord suurele ninasarvikule üksi, kes stepis kõrvetava päikese käes seisis. Umbes saja sammu kaugusel säadsin oma suure kahekümnenaelase aparaadi üles, kruvisin statiivile ning võtsin peegli abil ninasarviku aparaadi nägemispiirkonda. Kes kirjeldab mu imestust, kui näen äsja rahulikku looma tõstet sarvega minu poole tormavat. Ruttu tegin ülesvõtte ning panin püssi palge, sest seisukord võis räbalaks minna. Ootasin siiski laskmisega, sest ninasarvikud on ettemõtlematad ning nende viha lahkub äkisti. Ma ei eksind, sest umbes neljakümne sammu kaugusel jäi loom seisma ning pöördus kõrvale, kus mõned mu kaaslased asusid. Kasutasin momenti ning tegin veel ülesvõtte. Seda kõik ilma mingi katteta. Peab iga-

tahes arvesse võtma, et ninasarvikud halvasti näevad ning ainult haistmise järele talitavad. Aparaaadi klõbisedes pöördus loom jälle minu poole. Püssi valmis hoides ootasin, lootes veel ülesvõtteid teha. Aegamööda jäi ta rahulikuks, kõrvetav päike väsitas. Pää laskus alla ning vankus tasa. Tegin veel ülesvõtte ning, et loom rahulikuks jäi, läksin, aparaat ühes, püss teises käes, lähemale. Tunnustan avalikult, et sel hulljulgel ettevõtte süda kõvasti peksis.

Hädaohtlik pildistamine.

Lähenesin kolmekümne sammule, mürata säädsin aparaadi üles, püss laskevalmis, ning viskasin uniselt seisvale tõprale kivi pähe. Kohe tõusis sarv ning loom oli lahinguvalmis. Üles võtta ning püss koletise kaelale juhtida oli ühe sekundi töö, sest teadsin kallaletungi järgnevat. Omas suures tarkuses otsustas loom siiski teisiti. Ta vahtis ennem imestannult kui tigidalt, pilgutab paar korda silmi ning pää vankus jälle hooletult siia-sinna. Langetasin püssi üsna tasa, et teda mitte segada, korjasin aparaadi ning lahkusin kummardusega armastuseväärilisest paksunahksest, sest kuritöö oleks olnud

tappa looma, kellele võlgnesin tänu väärtusliste ülesvõtete eest.

Kõige mõnusam on pildistada oodates. Nagu kütt, otsib ka ülesvõtja koha, kust loomad päeval mööda käivad. See ei ole küll nii lihtne, sest säälsed loomad ei käi nii reeglipäraselt, kui meil. Sellepärast: kannatust. On seda, siis valitakse puu, ehk, parem, põõsas ning lõigatakse niipalju oksa välja, et aparadile ning istmeks kohta jätkub, sest sarnane istumine kestab vahest kaua. Selle järele peab äralõigatutega teised oksad hästi tihedaks tegema. Jääb auk ainult objektiivile. Peab tähele panema, et põõsa välimus ei muutuks, sest loomad tunnevad hästi igat puud ning põõsast teel joogikohale. Edasi peab vaatama, kas põõsas läbipaistev ei ole ning ülevalt katma, sest kotkad ning kullid, kes ehk sinnasamasse laskuda tahavad, ning keda ehk pildistada saab, näevad igat väiksemat asja. Nagu näha, peab ka luuramisel mõndagi asja tähele panema.

Kuid see ei ole kõik. Loomulikult on pääsasi, et ülesvõtuli ei segataks. Mõni tüütu leht teeb seda kergesti. Nägin, kuidas üks reisija tegi terve rea ülesvõtteid ning plateid ilmutas, leidis igalühel suurt osa kattev pikergune lask: väike puuleht sattus läätssa ette ning rikkus suure väärtusega pildid.

Oleks ju hää, kui objektiiv tohiks välja paista, kuid temas peegeldub kõik, ka loomade liigutused ning see heidutab nad tagasi. Et sellest mööda pääseda, riputasin leherikka oksakese läätssa ette ning otsustaval momendil kõrvaldasin ta. tasa.

Et ülesvõtteid palju ei tehtaks, leidis Aafrika loodus vastuabinõu: putukad. Vaevalt hakkad ootama, kui kuulub pirin ning saad moskiitolt nõelata ning tundide kestes kogub neid nii palju, et võimata ära ajada. Veel pahemad on kärbsed, kes mõnes kohas, nagu Massai stepis, päris nuhtluseks saavad. Nad kleepuvad ootajale klumpidena suhu, ninna ning silmadesse, nii et parima meelega minema jookseks.

Kuid tuleb kena pilvine öö, kus kuu ega tähed oma valgusega ei sega, siis võib pildistaja rahulikult töötada, ning pildid ilmuvad veata — milline õnnetunne! Tundide kaupa istutatakse punasel valgusel ning vaadeltakse neid. Pettumus tuleb, kui shelatiin on üles suland ehk plateid telki kuivama

pannes hommikul neil läbipaistvaid kohti leitakse: moskiitod leidsid nad öösel ning maiustasid vähe.

Kord juhtus mul õige iseäralik äpardus. Tegin hulk häid ülesvõtteid ning asetasin nad selleks valmistatud kastis lähedasse ojasse, et pesta, nagu harilikult. Hulk kiva hoidsid kasti põhjas kinni. Öösel oli aga mägedes kõueilm ning vaikne oja muutus mühisevaks jõeks, viis ilusa kasti koos platedega ära.

Need kõik on väiksed pahandused ning on õpetuseks, sest üks reisija ei leia kõiki eksimuste põhjusi: need leitakse pikamisi.

Niipea kui plated kuivad, peab võimalikult palju häid pilte kopeerima, sest edasi ähvardab hädaoht: mõni ahv, nagu neid pea kõigil ekspeditsioonidel kaasas, platet peegliks tarvitades, ehk mõni eriti armastusvääriline pakikandja laseb kasti platedega kivisel pinnal ehk ülekäigul jõest kukkuda. — ning juhtub parandamata kahju.

On pildid ning plated õnnelikult kodus ning avaldatakse nad, peab tähele panema, et pildid trükitakse nagu nad üles võetud, s. o. retuscheerimata. Sarnase abiga, nagu retuscheerimine, muutuvad pildid küll ilusamaks, kuid ebaõigeks. Näiteks, näivad Roosevelti raamatus mõned Aafrika loomad Ameerika omadele sarnased.

Tuleb ette, et reisijad võltsivad suurema menu saavutamiseks. Näiteks, kasutades nähtust, et loom mõne aja pääle surma kange on, asetavad samase looma põõsastesse ning pildistavad. Teised võtavad püünistes rabeleva looma üles ning kiitlevad, neil olnud kallaletungi momendil külma verd pildistamiseks. Sageli võetakse üles täistopitud loomi.

On terved raamatud võltsitud pilte, sellepärast peab Meerwarth-Soffeli eeskujulikku raamatut tarvitama.

Alati ei tarvitse omada eriliselt ehitatud aparati, vähemalt kodumaa loomade pildistamiseks. Võib lihtsa käsi-aparaadiga.

Olgu need lõpusõnad ergutuseks loodusesõpradele, sest kodumaa loomadest võib vähem pilte leida kui võõramaa omadest.

KODUTA.

Paul Mitt.

Kus on, kus on kurva kodu?
Vaeselapse varjupaik?

Rahvalaul.

I. Niiduvahi maja.

1.

Lajasaare sood oli mitu sada vakamaad, mõned tõendasid, et isegi mitu tuhat. Ta ei olnudki õieti soo, vaid ikka heinamaa, aga teda nimetati sooks.

„Kas sa Lajasaare soo oled juba puhtaks kaapinud?“ küsisid harilikult külamehed üksteise käest, kellel nimetatud soos heinamaa tükid olid, sest Lajasaare niidus heinategemine oligi, sõna tõsisel mõttes, ainult kaapimine, sambla puru oli alati enam, kui heinavilujakesi. Mõned kohad jäid aast-aastast niitmata ja sagedasti ei teadnud keegi ütelda kelle päralt teatav tükk sood pidi olema. Piirid olid kunagi ilmas aetud, piiritähised pandud, kuid juba ammugi kinni kasvanud ja ununenud: piiri aeti nõõsast põõsa juure ja kunagi ei juhtunud, et keegi piiritüli oleks kuulnud.

Ei olnud põhjust tülitseda: sood jätkus igapähele.

Lajasaare soost lookles läbi tillukene ojakene — Kogre oja ja ühte külge palistas tihe männik, aga männiku juurest oja poole ja üle oja vaadates, nii kaugemale, kui silm iganes ulatas, oli näha ainult kiduraid soomännakesi, pajupõõsaid ja mättaid.

Mättad olid niitjatele suureks ristiks. Löö vikatiga kuidas sa lööd, ikka mättasse. Ja arvuta palju mättaid tuli puhtaks nühhkida, enne kui kolmekoormalinegi kuhjakökatsikene üles sai.

Heinakuhjad loodi kõrgemaile kohtadele, kuhu sügisene vesi alla ei ulatanud. Igal kevadel tungis väike Kogre oja üle kallaste ja sai 6—7 versta laiuseks ning nägemata pikaks järveks, millest välja paistsid ainult üksikud heinaküünid, viimased olid kaugelt vaadates just kui magajad lambad.

Raagus okstega põõsad ja kidurad soo männad olid suur-

veega kokku kasvanud ja sõbraks saanud, kumb kummalegi halba ei teinud.

Aga ühe asja poolest oli Lajasaare soo väga tähtis: kõik kes metsa taga elasid, sääl olid külad, alev, kirik ja mõisa, kõik need inimesed pidid soo pärast 10—15 versta ringi käima, kui tahtsid linna pääseda, sest omal ajal oli postmaantee ümber soo otsa ehitatud. Ainult jalainimesed võisid suvel teatavaid jalgteede radu, purdeid, kägisevaid sillakesi ja kõvemaid mättaid tarvitada. Kui kodust kaks teekäijat ühel ajal välja läksid, üks hobusega maanteed, teine jala läbi soo, siis sai jalakäija sagedasti varemini kohale. Kui aga jalakäija pimedaga pidi läbi soo minema, siis raputas ta enne paar korda pääd ja mõtles tükk aega, kui minema astus. Oli ka põhjust mõtelda, sest kui pimedaga jalg õieti purde pääle ei juhtunud, siis võisid kaelani mülkasse vajuda ja see ei olnud kuigi armas.

Nii oli suvel.

Kui tuli talv suure vuhina ja praginaga, põhjatuule vingudes ja lund taevasse, ning maa pääle külvades, kui ta soo ja Kogreoja kinni tinutas, siis aeti talvetee jalgradu mööda ja ainult mõni üksik sõitis veel postmaanteed.

Talvetee oli tähisteta ja kui tuisu ilmaga laadaline ehk mõni teine teekäija juhtus teele jääma, siis pidi ta ainult hobuse pääle lootma: kui see viis ta välja, siis viis; kui aga teelt kõrvale eksis, siis oli hobusel võimalus ühes sõitjaga üle selja lumme vajuda ja sinna jäädagi.

Paljuid koledaid juhtumisi kõneldi Lajasaare soost. Arvati, et mõnikord olla saatan isiklikult hobuse juure tulnud ja ta teelt kõrvale viinud.

Kord olnud niisugune juhtumine. Pime öö. Sõitja kaotanud tee ja saanud ühe küüni juure, sääl lasknud hobusel vähe seista ja sõitnd hää õnne pääle edasi, kuid vähe aja pärast saanud jällegi sama küüni juure. Küll pöörelnud ühele, küll teisele poole, küll katsunud ikka küünist kaugele sõita, aga ikkagi saanud ivakese aja pärast küüni juure tagasi. Ja nii kordunud see seitse korda. Kes ta sinna alati tagasi vedas — ei tea, aga et see sündmus tõepoolest niisugune olnud — seda uskusid kõik.

Siis jutustati veel sarnast lugu. Ükskord tulnud mees laadalt. Kesk Lajasaare sood jõudes jäänud hobune saladuslikult seisma ja edasi ei olla läinud ega läinudki, löö või maha ning mees pidanud linna tagasi minema.

Kord kadus ära vana Mudalump, puujalaga sant, ja alles suvel leidsid heinalised riideräbalaid, inimese luid ja puujala Kogre oja kaldalt heina seest.

Sarnaseid ja veel õudsemaidki lookesi jutustati Lajasaare soost.

2.

Metsa taga kasvas alev ikka kord korralt suuremaks. Alevi elanikkudel oli lehmi, lambaid ning palju kitsi, aga mitte sugugi heinamaad ja seepärast oli alaliseks nähtuseks, et heinakuhjad loodi küll üles, loodeti 3 koormat sambla prügi koju ka viia, aga kui kolme reega järele tuldi, siis oli ikka mõni üllatus: kas ei olnud kuhja üleüldse olemas, ehk oli pool ära viidud. Mõnikord oli kuhjakene päält näha päris terve, aga kui kätteandja üles läks ja heinu kuhja päält maha ajama hakkas, siis kuuldus korraga oi!! ja mees ronis ääre alt heinade seest välja — selgus, et kuhi oli keskelt tühjaks uuristatud.

Külamehed vandusid ja mõtlesid, mis teha. Suvel on soo nii mäda, et vaevalt saad jala sinna juure, kuival ajal ka mõne ettevaatliku hobusega, aga ei iialgi vankritega, ja heinasaod pead puha kätega kandma. Ons see nalja asi? Kuid tegema pead ja kõige hullem see, et neidki heinapulstikesi ei saa suvel ära vedada. Jätsid kuhjad talveks sohu, siis oli tuttav lugu. Mõned ehitasid küünid, aga mis on küüni uks lahti lõhkuda ja mine siis otsi varast. Talvetee, see on haraline, kui saajajalgne elukas, kes omad sõrad ja sarved igale poole ulatab, mine tea kunas viidud, mine tea kuhu poolegi ta läinud.

Külamehed soovisid varastele kõige hirmsamat nuhtlust ja kangutasid mingisuguseid kavatsusi, just kui kiva, kangutasid neid aastate kaupa ja ikka midagi välja ei kangutanud ning midagi nad ei kavatsenud, aga heinu varastati endist viisi.

Siis ilmus ühel hääl päeval Karilatsi Juhani poole noore-

võitu mees — Eduard Kahr. Ta seletas, et olevat mõni aasta tagasi naise võtnud ja hädasunnil mõisa moonakaks läinud. Kuid see elu rõhuvat teda väga. Ei saavat tööraseks üle küll kaevata, sest laiselda võib nii, et kas või halliks jääd, aga selle eest: nii vaene kui sa oled, nii vaeseks sa jääd, üks kõik, orja mõisat kas üks kuu või üheksakümmend aastat, ikka pead vaestemaja viletsuses oma päevad lõpetama.

Aga kui oleks oma kodukene, kus jalad oma laua all, ükskõik missugune onnikene ta on, ta oleks ikkagi oma ja alati oleks enda teha: kas tuled voodist üles, või paned uuesti jalad seina pääle. Ühe sõnaga — tema tahtvat Lajasaare soo servale, sinna metsa äärde, kus Karilatsi niidu kiuveem koht on, oma urtsikukest ehitada.

Nad kõnelesid veel pikalt-laialt.

Mees lubas ka heinakuhja valvata ja heinaajal 3 päeva teha. Karilatsi Juhan leppis sellega kokku, lähemal päivil kinitasid nad linnas lepingu ning Eduard Kahr, oma noore naise ja vana isaga hakkas oma kodukest ehitama, kus oleks jalad oma laua all, ehk voodis sirutades saaks nad oma seina pääle toetada.

Kirjeldamata raskustega ja vaevadega võideldes, puudusi ja näljapäevi kannatades, jõudsid nad viimaks valmis kloperdada väikese urtsikukese ja sinna veel juure ehitada ühte otsa lauda, teise aida, mida „koomitsaks“ nimetati. See töö oli väldanud kolm aastat...

Urtsikukene sai niiduvahi maja nime all tuttavaks, sest Karilatsi Juhani heinakuhja oli ta kohustatud järele vaatama, aga teised tõid igaüks puuda leivajahu selle eest, kui talvel kuhjad terved olid. Sest ajast saadik seisid kuhjad tõepoolest puutumata. Aga kui mõni ihne peremees niiduvahile tasu ära ei õiendanud, siis võis ta järgmisel talvel julge olla, et vähemalt poolest koormast heinadest ikka ilma jäi. Kuidas nad kadusid, mil teel vargad ära tundsid just need kuhjad, kelle peremehed niiduvahile normi ära ei tasunud — tont teda teab — kuid nii see asi igal talvel kujunes.

Teekäijatele oli niiduvahi majakene väga armas. Kui nad pimedal talveõhtul üle soo sõitsid, siis paistis tillukesest aknast tillukene tulukene ja see saatis neid kui kaitsevaimu silm.

Nii mõnigi hiljaksjäänud ja puruväsnud kojusõitja, kellele külm kontideni hakkas tungima, asetab ennast soojemini istuma, tõmbas ohje pingule ja ütles hobusele: „Nõh“. Selle pääle hakkas hobune traavima kahekordse rutuga. Sõitja ise mäs-sis ennast veel tugevamini riietesse ja unistas kojujõudmisest, kus teda juba ammu oodatakse, kus tuba soojaks on köetud ja õhtuõök tema jaoks ahju pandud.

Ag need teekäijad, keda kuhugi ei oodatud, kellel kuski oma kodu ei olnud — need silmitsesid kaua seda sõbraliku tulukest ja tundsid kuidas tõusis hinges ebamäärane igatsus millegi sõbraliku, sooja, armsa järele...

II. Meeri.

1.

Kümme aastat oli sest saadik mööda läinud, kui Kahru Eduard oma urtsiku Lajasaare heinamaa servale ehitas.

Kõik oli endiseks jäänud.

Endiselt käis talvetee üle soo ja endist viisi sai niiduvaht ühe puuda jahu, kui kuhjad talvel terved olid, aga kes leivajahu ei raatsinud tuua, nende kuhjad harilikult puutumata ei olnud. Endiselt lookles läbi soo Kogre oja ja endiselt seisis niiduvahi urtsik viletsana ja vaesena — ikkagi ei jõudnud veel lauta, ega aidakest ehitada, lehm pidi varjualusega leppima ja kraami vaesus oli koomitsas, kuhu puhus tuul, sadas vihm ja tuiskas lumi.

Ainult niiduvahi perekonnas ei olnud enam kõik endist viisi, on ju kümme aastat ikka tükike aega ja sel ajal muutub nii mõnigi asjaolu.

Suureks oli kasvanud selle aja kestel niiduvahi tütar, Meeri, ja ära oli läinud metsa taha kirikaeda igavesse kodupaika vanaisa.

Nendest, Meerist ja vanaisast, ei saa eraldi kõnelda. Sest saadik, kui Meeri ennast mäletas, mäletas ta ka vanaisa. Vanaisa, suur Lajasaare soo, põline mets ja vilets niiduvahi urtsikukene — need olid Meeri lapsepõlve seltsilised.

Isa emaga käisid metsa taga külas tööl, ehk tegid suvel kuski kaugel soos heina. Ei olnud neil aega tütarlapsaga tege-

mist teha. Meeri esimene ja viimane kasvataja ning õpetaja oli vanaisa.

See vanake oli endine mõisa puusepp. Ka poja pool elades meisterdas ta ilmast ilma pütikesi, kapakesi, korvikesi, lusikaid, kulpe, piipa ja muud sarnaseid asju.

Vanaisa ja Meeri — kõik mis ühe päralt, see oli ka teise oma. Meeri võis võtta vanaisa vasara ja sellega koputada, aga kui isa võttis sae, ehk peitli, siis tuli lahing.

„See on vanaisa,“ kisendas tütarlaps ja ei jäänudki enne rahulikuks, kui asi tagasi pandi.

Meeri oli vanaisa tütar.

Kui jõudis pühapäeva hommik ja vanaisa kapist jutluse- raamatu laua pääle tõi, siis oli alati Meeri ainuke kuulaja, enam küll vaataja, sest tüdrukukesel oli nii huvitav silmitseda, kuidas vanainimese kangeks jäänud sõrmed õhukeste raamatulehtede kallal tegutsesid, aeglaselt prille nina rootsule asetasid ja siis veniva, veniva häälega, mida kunagi äripäeval ei olnud kuulda, laulma ja lugema hakkas.

Sagedasti, kui ka vanaisa metsa taha läks ja Meeri üksi koju jäi, siis otsis tütarlaps kapist raamatu välja ja seadis kõige päält prillid endale kas otsa ette või lõua pääle. Kord juhtusid nad ninarootsule, aga väikesed silmakesed hakkasid vett jooksuma, seepärast katsus ta neid kuhugi mujale asetada. Said prillid parajale kohale, siis luges ja laulis Meeri sama veniva häälega, kui vanaisagi.

Ei saa öelda, et elu säääl niiduvahi majas oleks olnud päikesepaisteline. Tuli ka pahandusi. Ja neid tuli isegi väga tihti.

Meeri nukkudega tegemist ei teinud — ja kes temale ostiski nuku — selle asemel ta saagis, raius, lõikus. Teinekord oli ta vanaisa saega kuski pöõsa taga tegutsenud ja pärast ei teadnud enam isegi, kuhu oli sae jätnud. Mõnikord aga aeti süü täiesti ülekohtuselt tütarlapse kaela: keegi oli kirve kuhugi unustanud ja siis hakati otsima ning Meerit tõrelema. See etendus kestis seni, kui kirves üles leiti.

Nii kasvas Meeri: meisterdades vanaisa tööriistadega, jooksis soos, käis Kogre oja kaldal ja oli vahel metsas poolte päevade kaupa. Mis ta säääl tegi, kes teab ehk kes seda tähelegi pani, igalühel oli omi askeldusi kaelani ja üle sellegi. Kui

ta aga ööseks koju tuli, siis oli hää küll. Teinekord koju tulles oli silmini märg, mõnikord üleni mudane. Sel puhul ütles harilikult ema:

„Oh sa õnnistuse vägi! Kus sa enda silmini poriga oled pökerdanud? Ma ütlen sulle — kord sa sohu jääd ja välja enam ei saagi. Kui vana Mudalump sohu ära uppus, siis jäi puujalgki järele; sinust ei jää seda ka.“

Kui tütarlaps kaheksa-aastaseks oli saanud, siis alles märkas ema, et sellest tüdrukust üleüldse enam asja ei saa.

Sukakudumist ta selgeks ei õppinud ega õppinudki, heegeldamist, tikkimist ja pilutamist ka — aga mis plika see on, kes heegeldadagi ei oska ning kes teeb reekesi, rattad ja isegi ..piipa. Kui teda noomima hakati, siis kadus ta ära metsa ja ei tulnud enne hilisööd tagasi. Südaöösel hiilis ta tasa, tasa uksest sisse ja ronis oma asemele. Ükskord, kui metsa tagant ka üks külanaine oli niiduvahi poole tulnud ja see ühes emaga teda häbistama hakkasid, et ta sukka kududa ei oska, siis kadus Meeri metsa ja ei tulnudki tagasi. Alles hommikul, kui nähti, et säng tühi oli, mindi otsima ja leiti ta sügavast metsast, kännu juurest magamas, ise värises haavalehena külma pärast. — Ainuke, kes Meerist aru sai, kes tema eest sõnakese ütles, ainuke keda Meeri omal viisil armastas, see oli vanaisa.

Ema tahtis kogu hingega, et lapsest ikka inimeseloom saaks, kuid mis tähendab vaese inimese tahtmine. Juure oli tulnud uusi kisakõrisid, need tarvitasid hoolt ja vaeva, metsa taga oli tarvis tööl käia ja suvel kaugel soos heina teha — millal saad siis aega kodus olla, last õpetada.

Hää oli seni, kui vanaisa veel elas. Tema oli alati kodus, ta vaatas Meeri järele, vaatas nooremategi järele, kui nad veel maja juurest kaugele ära jooksta ei jõudnud. Aga vanaisake viidi sel kevadel kirikaeda...

Ei jäänud enam Meerile sõpra ega eestkostjat. Isegi ta meistriiriistad viidi aita kasti ja kast naelutati laudadega kinni, et tütarlaps asju laiali kanda ei saaks. Meerile anti uus amet: nooremaid vendi ja õdesid pidi ta hoidma.

Aga kas on see kellegi amet?!

Teinekord läksid nad oma vahel kaklema. Mine sa lahuta! Kõige raskem oli siis, kui leiba ei olnud, ega midagi

muud söögipoolist, aga väikesed hakkasid kisendama: „süüa“ ja „süüa“. Siis jättis Meeri nad sinna paika kisendama ja jooksis jällegi ära metsa...

Kui ema õhtul koju tuli, leidis ta kõige vähema verise näoga voodi serva alt, teised kus keegi juhtus, aga lapsehoidjat ei kusagilt.

2.

Tänavu sai Meeri esimest kord metsa taha.

Seni mõtles ta, et ei tea, mis sääl on. Mõnikord marjul olles, ehk niisamuti metsa jookstes, käis ta kunni metsavahi taluni. Sinna sisse tema ei läinud — ehk mis sinna õige minnagi. Metsavahi koer oli ka võõrale väga kuri. Meeri vaatas ainult kaugelt ja mõtles: „küll on suur ait ja sääl on palju leivajahu...“

Kord oli ta veel kaugemale juhtunud, peaaegu läbi metsa jõudnud ja sääl nägi ta mitut metsavahi talu sarnast majade hulka. „Ahah — see on küla. Siia käibki isa töhö,“ mõtles ta. „Siin esimeses, ei mitte siin... jo ikka sääl suures majas elab punase habemega Lauga Juhan ja siin on ka Viiratsi...“ Lauga Juhanit ja Viiratsi karjast ta tundis. Need käisid sagedasti isa töhö kutsumas ja kodus seletas isa mõnikord Lauga ning Viiratsi elust ühte ja teist. Neid talusid arvas Meeri tundvat. Tõepoolest tundis ta ainult Karilatsi Juhanit, kelle maa pääl nende tare oli; ja ka muid Karilatsi inimesi, kes heina tegemas käisid, mõnikord niiduvahi poole leivakoti töid, sääl lõunastasid, õhtul niiduvahi koomitsa laele heinade pääle ronisid, sääl laulsid, vallatasid, naersid ja magasid, aga vihmase ilmaga pahanenud nägudega ümber käisid, just nagu isa emaga siis, kui Meeri väikesel lapsel oli lasknud voodist maha kukkuda, või jällegi öösiks metsa ära jooksnud. Isa-ema nägusid viimase juhtumise puhul ta küll ei näinud, aga ta kujutas endale seda väga hästi ette, just kui oleks näinud.

Pääle nende tundis Meeri veel mõnda üksikut inimest: külanaisi, kes emale ketramiseks villu töid; metsavahti, kes ükskord tahtis isa türmi viia; paljuid heinalisi ja ühte santi, Karbatsi Liisat, kes mõnikord niiduvahi poole komberdas, ja muid ei kedagi. Kuhugi minna ta ei saanud, kuigi nii väga

ihkas. Iseäranis tahtis ta metsa taha, välja soost, välja ja kaugele sellest vaesusest ja leivapuudusest, kaugele, kaugele, sinna, kust tulevad heinale Karilatsi rahvas musta täku ja suure lauk hobusega, ja veel kaugemalegi, isegi sinna, kus pole isagi veel käinud.

Aga...

Ja see-ep ongi ilmas üks rist, et igal pool mõni „aga“ seisab, unistustiivad kinni seob ja ütleb: „kes soos on sündinud, see sohu jäägu, ärgu ihaldagugi midagi, siis on sul endal parem ja teistel ka.“

3.

Tänavu jaanipäeval Meeri ei jätnud ega jätnud — käis kui uni pääle: „Ma tahan vanaisa hauale.“ Ema arvas, et olgu siis pääle. Oli ju vanaisa tütarlapse ainuke sõber. Võiks ehk viia ka: ise läheb, ise tuleb. Meeri lubati jaanipäeval surnuaiapühale ja vanaisa hauale viia.

Sa taevas! Nii palju korruga. Metsa taha saab. Külast läheb läbi. Kirikut näeb, siiski, vast säääl kirikut ei ole.

„Ema, kas säääl kirik ka on?“

„On küll.“

„Ja kas sääält tulebki Karilatsi Juhan heinale?“

„Ei tule. Tema elab hoopis teisel pool ja palju kaugemal.“

Ah soo. Üks kõik. Olgu pääle, kui ei saa ka nii kaugele, kui Karilatsi on, aga siiski ikka väga kaugele saab...

„Ja mis see surnuaia püha on?“

„Küll siis näed.“

Ja muidugi. Oligi asjata küsida... Küll siis näen...

Nii keerlesid rattana mõtted soo serval kasvanud tüdrukukese pääs, kes lootis ilma, metsatagust ilma ometi kord täies suuruses näha.

Ja sest päevast saadik tundis Meeri, et tema nagu mitmeti tähtsamaks on saanud, temale tundus just kui oleks ta sama „suureks“ inimeseks tunnistatud, kui isa ja ema. Saab ju tema ka sinna, metsa taha, aga teised, vaat', on väikesed ja ei saa...

Sellest tuligi, et ta sagedasti teisi tõreles, just kui ema, tarvitades samu sõnu ja isegi sama tooni. Kord küsis keegi väikene süüa. Meeri vastas:

„Kust mul sulle võtta on. Näed küll, et olen hommikust õhtuni töös, pole aega.“

Teine kord jällegi käratsesid väikesed väga. Meeri läks juure, lõi jalga vastu maad ja sõnas:

„Kuulge, lapsed, ma ütlen teile, kui teie rahu ei jää, siis toon vitsa.“

„Ohoh, kus vitsa tooja,“ suurustas üks tõreldavaist. „Ega sa meie ema ei ole.“

„Ah siis sina jobised vastu. Oota poiss.“

Ema tarvitas sagedasti sõna „jobisema“ ja mitte kunagi ei ütelnud „lobised“ ehk kuidagi teisiti. Emal eeskujul kõneles ka Meeri nõnda.

Jaanipäevani oli kõigest üks nädal ja kaks päeva. Meeri teadis seda väga hästi, kuid nägi midagi hoopis teist. Päevad läksid korraga ebaloomuliselt pikaks. Ei jõudnud ega jõudnudki õhtut oodata. Päikese punetav sõõr oli taeva külge just kui hobune sohu jäänud. Küll kangutas seda allaminekut, küll mõtles, küll arvas — aga ei midagi.

Meeri oleks võtnud hää meelega teiba ja ta maha tõuganud, nagu mõnikord nalja pärast pööningul kuke õrrelt maha ajas! Mis siis veel. Küll see oleks naljakas olnud: päike võinud juba lõuna ajal looja minna, kella kolme paiku uuesti tõusta ja õhtuks olnud juba teine päev mööda. Pikalt sedaviisi jaanipäevgi oleks jõudnud. Kuid võta näpust. Ei tõuse ta iialgi enne valget, ega vaju soo taha enne hämarat ja nii ligines jaanipäev lõpmata aeglaselt.

Aga ligines siiski ja kui oodatud päeva hommikul päikese tera metsa tagant tõusis, siis leidis Meeri, et see jaanipäev üleüldse palju teisem, palju pidulikum ja suurejoonelisem on, kui selle ajani kõik teised hallid ja igavad — kord udu-, kord vihmarikkad päevad — on olnud.

Hakati riidesse seadma. Meeril uusi riideid ei olnud. Ta ei mõistnud neid ka ihaldadagi...

Riidesse saades läksid ema ja Meeri jala minema... Meeri saab esimest korda metsa taha...

Ja tõesti! Kiriku juure jõudes oli tüdrukul nii palju korraga näha, et kõik segi läks. Nägu sügisudus uppusid põõsad soos, nii vilkus pärastpoole ta mälestuses kirik, mille ümber ko-

hisesid pärnad, need olid tugevamad metsa puudest ja muidugi ka soo männi-jändrikkudest. Jäi meele surnuaed, kus oli puu- ja raudristikesi, lillesid, raudaedu, ilusaid pinke. Jäi meele rahvamurd. Kuhu iganes vaatas, ikka rahvas ja rahvas. Maanteel rahvas, kiriku juures rahvas, surnuaial rahvas... igal pool ikka rahvas ja rahvas... Lajasaare soos ei olnud kõige kibedamal heinaajalgi nii palju heinalisi. Meerile näitas, just kui oleks sada soo täit hingelisi kokku voolanud. Ka hobused jäid meele. Neid oli veel ilusamaidki, kui Karilatsi Juhani täkk, kellega ta heinale sõitis ja kes ööseks alati niiduvahi lauta pandi.

Siis jäi veel meele, et säääl lauldi, aga kõik ei olnud inimeste hääled ja Meeri küsis: „mis need punased kerad on, millega mehed laulavad?“ — „Nüüd kuula ilusasti, õpetaja hakkab jutlust pidama.“

Meeri kuulas hinge kinni pidades. Kuulis igat sõna, iga sõna oli tuttav, aga aru ei saanud. Vahel kõneles õpetaja kõvasti, siis kõneles pool sosistades ja siis hakkas veel kõvemini, kui enne, kõnelema. Tütarlaps mõtles, et ei tea kas see ka kodu kuulda peaks olema.

Vahel helistati midagi: piu, pau! kuuldus kiriku poolt — kes teab mis säääl oli.

Esiialgu ta nõudis emalt: „Mis see on? Miks see nii on? Kelle see hobune on? Kas meie sinna ka läheme? Kes need tüdrukud on?“

Ema oli murelik ja vastas lühidalt: „Ole õige vahel vait, mis sa alati jobised.“ Tütarlaps jäigi vait ja ei küsinud enam midagi, kuigi vahel küsimus nii väga keelele kippus.

Pärast jutlust läksid nad ühele hauale, kus ei olnud lillesi ega ilusat risti. Ema laskis selle haua juure põlvili ja ütles:

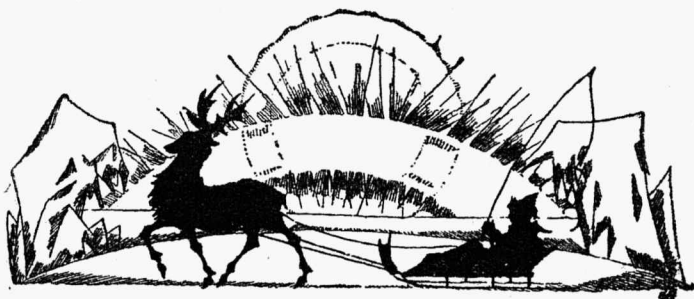
„Siin hingabki meie vanaisake.“ Ta hakkas tasa palvet lugema.

Meeri litsus enda ema ligidale, vaatas üksisilmi hauda ja... pahvatas nutma.

„Ema, vast sa sured ka ära, siis ei jää mulle enam kedagi.“

„Ei sure ma kuhugi, tütreke,“ vastas ema. „Küll ma kasvatan su suureks.“

(Järgneb.)

LÕUNANABA.

Sven Hedini järele H. Walma.

Vaevalt sada aastat on sest mööda, kui Euroopa merimehed maakera lõunanaba ehk poolust ümbritsevale saladuslikule mannermaale hakkasid püüdma läheneda. James Ross, kes 1831. aastal põhja magneetpooluse avastas,*) sõitis kümme aastat hiljemini kahe kuulsa laevaga, „Erebus“ ja „Terror“iga, mis 1846. aastal õnnetuma Franklini reisiseltskonnaga igaveses põhja polaarjääs hukkusid, esimesena kõige lõunapoolsema mere rannavetes. Sellest ajast pääle nimetatakse seda merd Rossi mereks. (Lõuna polaarmaa kaugemas ümbruses on varemgi purjetatud, nii James Cook juba 1775. aastal ja temast pääle kunni J. Rossini, kes 1839. aastal välja sõitis, kümme tähtsamat meest oma reisiseltskondadega. H. W.).

Sel reisil leidis ta 4000 meetrit kõrge töötava vulkaani, millele ta „Erebus“ nimeks pani; teise kustunud vulkaani säälsamas nimetas ta „Terroriks“. Edasimineku tee sulges talle suur kindlajää väli (barjäär), mille äär tükati 80 meetri kõrgusele ulatab. Seda määratumat jäävälja nimetatakse ka praegu veel Rossi jääväljaks.

Hiljemini tungisid Euroopa rahvad üksteise võidu „kuuenda maajao“ uurimisele; ka Skandinaavia rahvastel on sel alal suured teened.

„Antarctic“ oli vana, mitmeti ära proovitud valaskala-püügiaurik, mille kiil nii põhja- kui ka lõunameredes vagusid

*) avastama — üles leidma.

ajanud, ja mis ümber Teravmägede saarestiku ning Grööni-maa idakallastel julgesti ja vastupidavalt sõitnud. Selle laevaga sõitis Otto Nordenskjöld ühes kaaslastega 1901. aasta sügisel Göteborgist (Rootsimaal) välja lõunanabamaa uurimisele. Laeva kapteni nimi oli Larsen, ja reisiseltskonnaga sõitsid kaasa dr. J. G. Anderson ja leitnant Duse.

Sõit läks üle Atlandi ookeani Buenos Airesesse; edasi-sõidul jäid neist maha Tulemaa rohelised metsad, ja 1902. aasta nääripäeval jooksis laev Kap Hornist mööda lõuna poole. Juba kümne päeva järele jõuti jäätanud saarele ja pea pääle seda lõuna polaar mannermaale. Selle jääkallas ida sihis oli kõrgem kui „Antarctica“ mastid.

Suvel asus Nordenskjöld viie kaaslasega laevalt ühele saarele, mille nad Lumikünkaks nimetasid. Sinna säadsid nad üles Rootsist kaasa toodud puumaja ja paigutasid sinna kahekümne kuu jaoks toiduaineid, sest nii kaua tahtsid nad saarele jääda, ümbrust uurides ja tähelepanekuid tehes. Pääle seda aega pidi siis „Antarctic“ neile järele tulema.

Varsi tuli talv kärelda külmaga. Iga veetilk majas külmäs ära, kõigis nurkades tekkisid jäätombud, seinad kattusid hallitusega ja niiskus kippus majas elu kibedaks tegema. Asunikud, kes vara hommikust õhtu hiljani majas ja väljas virgalt töötasid, ei lasknud aga oma hääd tuju sest sugugi rikkuda. Külm paukus palkides, ja 40-kraadilise külmaga polnud sugugi kerge asi vingelt riietest läbilõikava tuule käes, läbi tolmeene lumetuisu kaugemal kungastel observatooriumide juures vaatlusil käia. Tihti tormas tuul kiirusega, mileni ainult kirjatuvi ja kotkas küünivad — kolmkümmend meetrit sekundis, tähendab rutemini kui kiirrong ja võidusõiduhobused. Vastu päälttuule majaseina paisati tihti väikesi kiva ja kord kandis torm kõige suurema paadi hulga maad üle jääpankade ning purustas selle päris pilbasteks.

Kevade tulekul, septembrikuus, algasid uurijad jahti hüljeste ja pinguiinide*) pääle, et järgmiseks talveks tagavara koguda, ja kuu hiljemini läks Nordenskjöld ühe kaaslasega põhja poole kelgureisile. Võib endale kujutella nende imestust, kui nad mõne päeva pärast, pääle kahekümnekuulist

*) pinguiinid (sukeldajad) — külmamere linnud, paksu rasvakorraga naha all.

üksildust jäätühikus, kaugel silmapiiril kolme musta täppi märkasid, mis läbi lume neile otse vastu rühkisid! Algul pidasid nad neid pinguinideks, kuid varsi võis neis selgesti inimesi ära tunda. Tulijad olid pigimustad, kaltsus ja suurte habemetega mehed, päris kohutava välimusega. Mis võis olla haruldasem, kui siin tühjal, asundamata polaarmaal korraga inimesi kohata? Pea aga selgus mõistatus: Need kolm meest olid seltsimehed Anderson, Duse ja Norra madrus Gundersen, ning nende reisi põhjus oli järgmine:

Kui aurik „Antarctic“ soojadest meredest tagasi tuli, et Nordenskjöldi ühes kaaslastega nende vabatahtlikust vangistusest Lumikünka saarel päästa, läksid need kolm meest Lootuse lahes maale, et säält otse jalgsi Lumikünkale minna, sest jää sulges laevale edasimineku tee. Puuduliku toiduvarususega jäid nad talve alla, mille nad viletsas kivikoopas mööda saatsid, endid osalt hüljeste ja pinguinide lihaga toites. Alles kevadel võisid nad teed Lumikünkale jätkata, ja õnn oli nendega. Veel enne kohale jõudmist kohtasid nad Nordenskjöldi ühes kaaslasega. Nende imestus polnud viimaste omast sugugi vähem, ja rõõmsas meeleolus läksid kõik koos talve-
maija tagasi.

Väga tihti oleneb mõne reisiettevõtte hää või halb tagajärg üksikuist häist või halvust juhuseist. Nii juhtus ka, et „Antarctic'i“ meeskonna käsi kaunis hästi käis, laeva enese saatus oli aga kurb.

Pääle seda, kui kapten Larsen Andersoni ühes kahe seltsilisega Lootuse lahes maale pannud, katsus ta üht kaugemat jäävaba vesiteed kaudu edasi jõuda. Ta sõitis kirde pool Lumekünka saart asuvast Pauleti saarest mööda ja katsus siis jälle lõuna poole pääseda, jäi aga ajujäässe kinni. Järgnev lõunatorn surus laeva lõplikult jäässe kui tangide vahele, ja ühes jääväljaga ajus laev jälle tagasi põhja poole. Sääljuures sattus üks suur jääpank „Antarctic'ule“ põhja alla, purustas kiilu ja tüüri ning murdis isegi mõned küljeplangud sisse, nii et laev tugevasti lekkima *) hakkas. Pumbad töötasid vahetpidamata ja meeskond tegi kõik, et vigast kohta parandada. Nii kestis see kolm nädalat, mille jooksul „Antarctic“ sihitumalt

*) lekkima — vett läbi laskma.

jääs ringi ajus. Siis jäi jää harvemaks ja meeskond tegi katse Pauleti saarele varju purjetada. Kui peaks korda minema laeva sinna õnnelikult randa lasta, oleksid laevas leiduvad suure väärtusega teaduslikud kogud päästetud. Paadid, toiduained ja laskeriistad toimetati pääle ja, nagu selgus, viimasel silmapilgul, sest järsku täitus laev veega ja hakkas vajuma, kummi viimaks „Antarctic’u“ nimega vimpel *) masti otsas külmadesse voogudesse kadus. Nii seltsis ka see laev selle suure laevastiku juure, mis mere põhjas oma viimase kodusadama leidnud.

Meeskond tassis nüüd oma paadid üle ja laadis nii palju söögimoona pääle, kui mahtus. Mis maha jäi, pidi pärast ära toodama. Nii jõudsidki nad õnnelikult Pauleti saarele. Öösel aga tõusis raske loode torm; oleks see neid tabanud paatides või koguni jääl, oleksid nad pääsmatult kadunud olnud! Kõik jääle jäänud kraami kuhjad ja kastid pühiti sellest tormist kui pilpad merre laiali.

Tahes ehk tahtmata tuli meeskonnal saatusega leppida. Nad ehitasid omale kividest onni, mille nad purjeriide ja hülgenahkadega katsid ning elatasid endid pinguini ja hülge lihaga. Mis vahepääl neist meestest saanud, kes Lumikünka saarel abi- ja ärapääsu ootasid, selle pääle ei julgenud keegi mõelda.

Alles kaheksa kuu pärast võis Larsen viie seltsilisega saarelt lahkuda. Kõige päält mindi Lootuse lahte. Sinna mahajäetud kirjast said nad teada, et Andersson, Duse ja Gundersen siit suuskadel Lumikünka saarele läinud. Neile ruttasid nüüd mehed järele. Seekord oli neil õnne, sest paar tundi enne nende kohale jõudmist oli üks Argentiinia laev Lumikünkale tulnud. Sellega sõitis kogu meeskond kodumaale, muidugi ilma „Antarctic’uta“, kuid siiski ikkagi rikkaliku uurimismaterjaali ja paljude uute kogemustega.

Shackleton.

Samal ajal, kui Otto Nordeskjöld „Antarcticul“ lõunanaba poole purjetas; säeti kokku ja varustati ka Inglismaal suur reisiseltskond, mis kapten Scotti juhatusel all need mered ja rannad lähemalt järele pidi uurima, mis Ross omal ajal avastanud. Scotti reis kuuendasse maajakku andis suurepärased tagajärjed, muu seas jõudis ta ka lõuna poolusele lähemale kui

ükski teine reisija enne teda. (Hiljemini korraldatud teisel reisisil jõudis kapten Scott isegi lõuna poolusele, kuid sai tagasi tulles teel ühes seltsilistega hukka).

Selle reisiseltskonna üks liige tegi mõni aasta hiljemini Scotti eeskuju järele. Selle mehe nimi oli Shackleton, ja tema reis omas pea väga suure kuulsuse.

Shackleton kavatses oma talvekorterist välja minnes nii kaugele kui võimalik lõunasse tungida, ja 1908. aasta oktoobrikuu lõpul asus ta teele. Oma seltsilistest võttis ta ainult kolm meest kaasa. Nendega ühesolevat nelja kelku vedasid eriti seks otstarbeks Mandshuriast toodud väikesed, kuid tugevad ja vastupidavad hobused. Neid söödeti maisi ja press-ning rammutoiduga. Kui reisi kestel nende söögiannuseid palju vähendati, sõid nad üksteise sabad ära, ilma et oleksid rihmu või muid rakendusi hakanud närima. Neljal mehel oli toiduaineid neljaks kuuks kaasa võetud.

Tuldpurtskava mäe Erebusi kraaterist tõusid paksud mustad pilved taeva poole, kui Shackleton lumega kaetud jääväljal lõuna poole sõitis. Vahel oli lumi pehme ja selles raske liikuda, vahel jälle õhukese, kõvakskülmanud koorukesega kaetud, millel käimine iseäranis salajaste pragude kohal väga hädaohtlik. Ööseks ja puhkuseks löödi kaks telki üles; mehed pugesid neis magadiskottidesse, kuna hobused väljas, tekki-dega kaetult püstijalu magasid. Tihti pidi väike seltskond suurte lumetuiskude puhul mitu päeva laagris olema ja ootama, kunni jälle võis edasi minna.

Kui päike silmapiiri taha kadus, oli valgustus väga kasin. Kuidagi ei märganud lumevälja konarlusi, sest kõik oli lumest ühtlasi valge; nii võis väikestel hangeservadel kergesti komistada. Kord kuulus ida poolt tugevat mürinat, nagu oleks suurtükke lastud. See hääl tekkis nimelt määratu suure kindlamma-jää äärelt, mis parajasti „poegis“. Asi seisab selles, et see hiigla jääväli sisemaa-kõrgustikkelt pikkamisi ranna poole vajub ja vette sattudes sellest pinnale tõstetakse, kus juures vägevad jääpangad ja jäämäed maajää küljest lahti murtakse, mis siis meres oma käe pääl edasi ujuvad.

Kakskümmend kunni kolmkümmend kilomeetrit päevas lähenes Shackleton lõunanabale. Väike reisiseltskond kadus

otsatumasse jää- ja lumetühikusse kui vaevalt märgatavad mustad täppekesed. Läänes tõusis silmapiirile mäeharjade pikk rida, nagu mõni ligipääsmatuma lossi valge harjaga müür, tornide ja kindlustustega.

21. novembril tapeti üks hobustest toiduseks ja ilma veoloomata jäänud kelk rammiti püsti lumme, tagasituleku tee tähiseks. Viis päeva hiljem jõudis Shackleton kapten Scotti esimese reisi kõige lõunapoolsemale punktile. Mustakaljulist kõrget, järsku mägestikku ta edaspidisel teel polnud enne teda keegi inimsilm näinud.

Pea tuli ka teine hobune maha lasta, ja ka kolmandat, kes enam vedada ei suutnud, tabas varsti sama saatus. Ülejäänud neljas hirnus seltsilistele kaeblikult järele ja oli lõunabana maa üksilduse üle südamest kurb. Aga siiski vedas ta vaprast oma rasket kelku, kuna neli meest ühisel jõul teist kelku tõmbasid.

Mägestiku kett, mis neile senni ikka paremat kätt olnud, pööris nüüd nende ees suures loogas ida poole; õnnkombel oli aga sellest suur jääliugustik läbi murdunud, rajades nii „suure maantee“ otse lõunanabale. Selle kaudu roniti üles ja jõuti üht kitsast teed kaudu suurte, vägevate graniitsammaste vahel kõrgustikule välja. Kõrged mäed piirasid nüüd reisijaid igalt poolt. Kardetavad praod lõhestasid jääga kaetud pinda ja nende keskel tee otsimine raiskas väga palju aega. Kord lendas üle nende päade üksik lind, vist kajakas. Mida võis ta küll sellel igavesel jääl otsida?

Ühel päeval vedasid kolm inglasi üht kelku, kuna neljas teise kelgu ette rakendatud hobust juhtis. Korraga oli hobune kadunud; jää nagu oleks selle otsekohe ära neelanud! Lumekooruke oli hobuse raskuse all murdunud ja viimane kolmesaja meetri sügavusse kuristikku lennanud! Mehed kummardusid mustava augu äärele, kuid alt polnud enam ühtki häält kuulda. Õnneks oli rakendus rebenenud ja seeläbi kelk ühes juhiga üles haua äärele jäänud. Oleks ka kelk ühes väärtusliku toidumoonaga koormaga hobusele kuristikku järele lennanud, siis poleks Shackletonil muud üle jäänud, kui kohe tagasi pöörduda.

Viimasest abist ilma, tuli avastajail endil kivisöe lade-

meid katvate kildkivi kaljude vahel jääliugustiku kaudu kelkusid üles tassida. Jõulu ajal oli 44 kraadi külma; mõnus kesksuvi, eks!

Lõppeks oldi mäeseljast üle, ja Shackletoni ees laotus kõrge, lumega kaetud jääne kiltmaa, mis aga lõuna poole ikka veel pikkamisi tõusis. Suur kõrgus, kus reisijad nüüd viibisid, tekitas tugevat päävalu. Enne edasiminekut püstitati sel kohal lumme üks bambuspilliroo külge kinnitatud lipp teefähiseks.

7. ja 8. jaanuaril 1919 tegi äge lumetorm edasimineku võimatuks; ühtlasi tõusis külm 56 kraadini! Kui juba suvi lõunanabal säärase temperatuuriga esineb, missugused siis sääl veel talvel olud võivad olla!

9. jaanuaril mindi edasi ilma koorma ja kelkudeta, kunni lõunalaiuse 88° 23' lõpulikult peatati. See oli viimane edasimarss. Ainult 180 kilomeetrit oli veel lõunanabale, aga toiduainete puudus sundis tagasi minema. Oleks küll veel võinud nabani edasi minna, aga siis poleks enam õnnelikku tagasi jõudmist loota võinud.

Lõuna polaar-kiltmaal, 3000 meetrit üle merepinna püstitati Inglise lipp lumme ja jäeti plekktoosis lühike kirjalik aruanne reisi üle maha. Veel viimane vaade üle jäävälja pooluse poole — ja, olgugi murtud südamega, tuli anda tagasimineku käsk.

Õnnelikult, ehk küll mõndki raskust läbi tehes, jõudis Shackleton endisi jälgi pidi oma talvekorterisse tagasi; säält sõitis ta aurulaeva „Nimrodiga“ kodumaale. Mis ta sel reisil korda saatnud, jääb suurteoks avastusreiside ajaloos. Mõni aasta pääle seda jõudis norralane Amundsen ja ka inglane Scott tõesti lõunanabale, esimene osalt ja viimane täiesti, Shackletoni poolt rajatud teed kaudu. Shackleton jääb aga ikka lõunanaba-maa esimeseks ja tähtsamaks võitjaks.

Käsi peseb kätt.

Andi Laos.

Osalised:

Pauka.

Kriimsilm.

Reinuvader.

Peremees.

Perenaine.

Sulane.

Sulasenaine.

uve öhtupoolik. Metsakäärus valitseb vaikus. Siin on avar nõmm, mida katab kanarbik. Pahe-
mat kätt poolringis tahupoole piirab seda tihe
mets. Paremalt pool seisavad harvad puud ja põõ-
sad, nende tagant kostab kauge vikati luiskamine,
millest võib järeldada, et säääl heinalised töö-

tavad.

1.

Pauka

(elatanud koer, keda peremees majast välja
kihutanud ja kes nüüd koduta ümber hul-

gub, kõrvad lontis, saba sorgu. Ta pruunikas kuub on ajahambast tublisti näritud ja tolkneb narmastes ta kõhna keha ümber. Käies veidralt kahel jalal nagu koer, kes end tagumiste käppade pääle püsti ajanud, tuleb ta paremalt poolt nõmmele ja vaatab nõutult ringi, maamehelik nagu ääretu kurb. Ta seisatab metsa ääres ja hakkab endamisi huluma).

Uh-u-u-u... Kuh-u-u-u... Kuhu minna või kuidas olla?...
 Uh-u-u-u... Kodu ei ole mul enam ja kõht on kole tühi. Juba ammu ei ole ivamarja suhu saanud. Keegi ei salli mind enam...
 Uh-u-u-u... Mis pean ma tegema?... Koduta... Näljane...
 Uh-u-u-u...

2.

Kriimsilm

(hallis vatis, kiirgavate hundi silmadega, laia suu ja kikkis kõrvadega; käib nagu Paukagi kahel jalal; hiilib ettevaatlikult metsast välja ja annab Paukale märku).

Tst!..

Pauka

(järsku hulumist katkestades, hoopis teisel toonil).

Toh-oh! Võõras nägu. Vaja kohe haukuma hakata.
 Vauh-vauh-vauh-vauh...

Kriimsilm.

Tasa!.. Ole wait...

Pauka.

Ei ole. Vauh-vauh-vauh...

Kriimsilm.

Ära nii valjusti... Pole tarvis, et külarahvas kokku jookseks. Mul on sulle midagi neljasilma all ütelda.

Pauka.

Kes sihuke kaabak peaks olema ja mis ta tahab. Vauh-vauh...

Kriimsilm
(sõbraliku etteheitega).

Pauka!

P a u k a
(j a h m a t a b).

Mis? Kust sa tead, et minu nimi Pauka on?

Kriimsilm.

Olen võsa vilust kuulnud, kui karjapoiss sind kutsub.

P a u k a.

Või nii. Kes sa's ise oled.

Kriimsilm.

Nime pidi Kriimsilm, ehk mind küll ka Võsa- Villemiks kutsutakse.

P a u k a.

Olen nagu kuulnud.

Kriimsilm.

Ime küll! Oleme ju sugulased.

P a u k a
(i m e s t a d e s).

No?..

Kriimsilm.

Tõe jutt. Toeta taguots maha ja ajame paar sõna mõistlikku juttu. (Istub künkale). Õige ilus ilm täna.

P a u k a
(o h k a b).

Jah, ega ilma laita ei või.

Kriimsilm.

Päris lust on vaadata, kuidas niisuguse ilusa ilmaga lambatalled lepiku ääres karjamaal kepsu löövad.

P a u k a
(o h k a b j ä l l e).

Löögu päälegi — mis see enam minusse puutub! (Istub Kriimsilma kõrvale, teist juttu tehes). Ütlesid, et sugulased või?..

Kriimsilm.

Muidugi. Meie esiisad elasid suures Tammelaanes kui üks pere, pidasid koos jahti ja said üksteisega sõbralikult läbi. Sääl olid inimesed mõned meie suguharu lapse-kutsikad oma

Veski Hollandis.

juure võtnud ja üles kasvatanud. Need ja nende järeltulejad jäid kõik inimeste juure. Sina oled üks neistsinastest. Teised aga jäid metsa elama, ja mina olen nende võsuke. Känd aga on meil üks ja seesama. Pikapääle oleme ainult võõraks jäänud ja inimeste kurikavalal kihutusel üksteisi isegi vihkama hakanud.

P a u k a.

Ma vihkaksin sind praegugi, kui inimesed mind vähegi armastaks.

K r i i m s i l m.

(takseerib Pauka kuube).

Aga nagu näha, ei pea nad sinust suuremat lugu.

P a u k a.

Kui ma noor olin, siis hoiti mind ülearugi. Mulle anti korrapäraselt süüa ja parajal moodsul peksta. Ma tohtisin karjas käia ja vabal ajal murul mängida. Ma olin ütlemata õnelik.

Kriimsilm.

Nüüd ei või seda sinust küll arvata.

Pauka.

Mitte põrmugi. Eile peksis mind peremees malgaga, mis jämedam oli kui sinu saba. Pääle selle kihutati mind kodunt välja.

Kriimsilm.

Arvasin ka, et sinuga hääd ei ole, kui sind siin hulumas kuulsin. Muidu ei oleks ma julgenud ennast näidatagi.

Pauka.

Öösel läksin ma koju tagasi ja lootsin, et hommikuks kõik ununeb. Aga võta näpust! Inimesed hakkasid kardetavate nägudega rääkima ja ma sain aru, et nad minu üle kurja nõu pidasid. Siis võttis sulane Märt tüki nööri ja meelitas mind leivaga metsa. Metsas aga pistis ta leiva tasku ja viskas mulle silmuse kaela. Mul hakkas hirmus halb, kui ta mind ühe puu oksa kohale kõrgele õhku vinnas. Kõigest väest rabeledes, kukkusin ma lõppeks maha ja sain põgenema.

Kriimsilm.

Sind taheti ära puua, va kallis.

Pauka.

Vist küll. Nüüd ei julge ma enam koju minna.

Kriimsilm.

Inimesed on kõige kurjemad olevused, keda ma iganes tunnen. Ei anna nad minulegi ussi asu. Kõige vähema kui põrsa-raipe pärast tehtakse põrgu kära, otsitakse kõik metsad läbi ja kihutatakse sind ühest teise. Kõik mu omaksed on nad maha nottinud. Meie sugu saab otsa. Üksikutena hulgume veel sügavamates laantes, tagaaetud kõigist, kes meid näevad...

(Väike vahe).

Pauka.

Mul on kõht koledasti tühi.

Kriimsilm.

Minul ka. Aga mul on üks ümmargune plaan, kuidas süüa saada, ja just selle üle ma tahtsingi sinuga rääkida.

Pauka
(asjast huvitatud).

Räägi...

Kriimsilm.

Ma tulin praegu ringiga lepiku äärt mööda ja nägin, kuidas karjamaal talled kepsutavad, tead, niisugused pehmed, rasvased... Ptui, suu hakkab vett jooksuma.

Pauka.

Ega ometi lammaste pääle?..

Kriimsilm.

Tst, mitte nõnda valjusti... Minu nõu on niisugune: Sa lähed, näituseks, karja juure, teed niisamuti asja ja ajad nagu pool kogemata lambad lepikusse...

Pauka.

Ja siis?

Kriimsilm.

Siis?... Siis haaran mina mõne utekese turjast kinni ja sõidutan ta metsa. Sää! võime saagi vennalikult üksteise vahel pooleks jagada.

Pauka.

Sa tahad lambaid murda!

Kriimsilm.

Muidu murrab nälg meid.

Pauka.

Murdku! (Tõuseb üles ja tahab minna).

Kriimsilm

(tõmbab teda sabast tagasi).

Pea'nd ikka pea!...

Pauka.

Lase mind. Meie sõprus on otsas. Sina tahad kurja teha ja mina peaksin sind selle juures aitama. Ei, ja tuhatkord ei!

Kriimsilm.

Va truuduse-narr. Peremees näeks sind häämeelega oksas kõlkumas, aga sina hoiad ikka veel tema lambaid.

Pauka.

Keegi ei saa oma naha sest välja.

Kriimsilm
(tõuseb üles).

Nii ei ole siis sinuga midagi pääle hakata. Oled liig loll. Ma lootsin, et....

3.

Reinuvader
(tore härrasmees, kollakas-punases saterkuues, mille alt suurepärane saba välja lehvib; heledad sukad ja kindad; ilmub metsast nähtavale ja piilub uudishimulikult paremale poole, ilma et ta Kriimsilma ja Paukat märkaks).

Kriimsilm
(Reinuvaderit nähes, suure huvitusega).
Näe, Reinuvader!

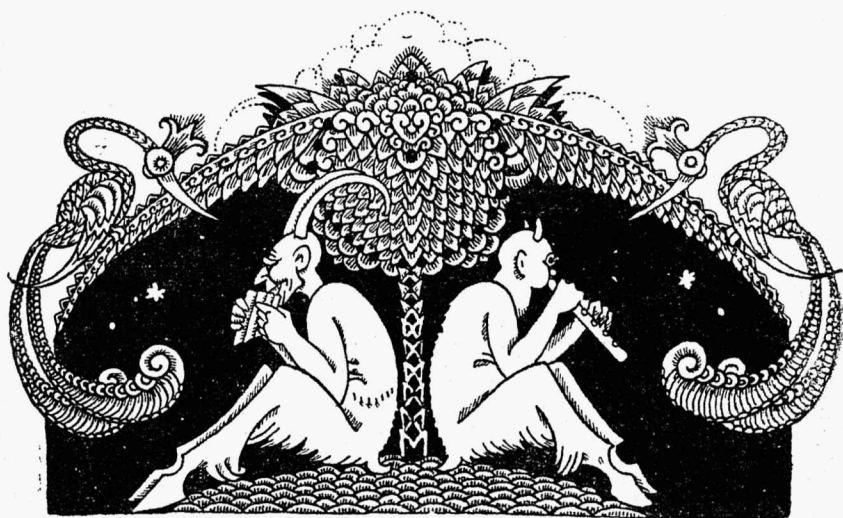
Pauka
(mitte vähema huvitusga).
Oijeh! Vaja kinni võtta. (Jooksuvalmis).

Kriimsilm
(hoiab teda tagasi).
Kusst! Reinuvaderit püüda ei ole lihtne asi. Tõmbame endid siia põõsa taha ja peame enne natuke aru.
(Mõlemad varjavad endid Reinuvaderi eest põõsa taha).

Reinuvader
(seisatab, toetab käe puusa ja keerutab teise käega peenelt oma vurrusid).
Hm. Heinalised.

Kriimsilm.
Õige jahiplaan on järgmine: Sina lähed metsa ja tuled säält (maalib piltlikult) väikese ringiga Reinuvaderi kohale välja. Hää on, kui sa teda säälsamas saad kinni rabada, kuid pole ka viga, kui see korda ei lähe. Sest mina jään siia peitu ja kui ta sinu käest putkama saab, peab ta tahes või tahtmata siia poole jooksma, ja minust ta juba mööda ei pääse.

(Järgneb.)

MUINASMAILT.

JÕEKUNINGANNA.

Kuid hea nõu peale vaatamata nägi Vesiroos unes seda kõike, millest talle jutustanud liblikas ja terava okkana torkis ta rinnus igatsus.

Järgmisel hommikul, ärgates unenägude kütkest, vaatles Vesiroos sedasama jõge, neidsamu kaldaid, puid ja põõsaid — kõik oli niisama, nagu oli see olnud juba eila. Pilliroog tegi ikka kummardusi iga möödaminevale tuulehoole ja kuremõõgad sahistasid tühja juttu nagu varemaltki. Aegajalt hüppas ka konn kivi otsa ja krooksus vaimustatult, ehk selleks küll puudus igasugune nähtav põhjus.

Vesiroos õõtsutas end ajaviiteks pehmesti voolavas jõevees, pööras aeg-ajalt oma peakest päikese järele ja vaatles, sest et muud paremat midagi teha polnud, oma ümbrust. Kuid — kui teravalt ta ka ei vaadelnud, uudist ei märganud seal siiski mitte mingisugust.

„Kuhu tõttate?“ hüüdis lõpuks jõe lainetele, „peatage veidi... Jutustage, kust tulete, kuhu lähete. — Jutustage mulle maailmast... Ah, palun väga, peatage ja jutustage...“

„Pole aega, mitte sugugi pole aega,“ vastasid lained. „Me tuleme heinamaade rüpest ja läheme merele...“

„Merele, merele“, kohises üks möödaveerev vetehoog teise järele — ja oligi läinud.

Tahtmata ohkas Vesiroos. Tuli talle meelde liblika jutustus maailmast, merest ja ka sellest, et tema, Vesiroosi, õige paik mitte siin ei ole, vaid merel... Ah! Kui ometi kordki elus merd ainult näha saaks. Merd ja suurt maailma, mille imedest nii palju kõneles liblikas. Ah, kui ometi ka rännata võiks läbi ilma hõljuval tiivul...

Aga see on võimata, päris võimata! Eks ole ta ju oma juurtega kõvasti kinni kasvanud jõe põhja ja neid säält lahti rebida — ah, see oleks hirmus. Seda ta ei suudaks. Edasi enam Vesiroos ei mõtelnud. Jäi ainult väga kurvaks. Igat-suse terav okas aga tungis veel sügavamalt hingesse.

„Noh, Jõekuninganna, miks nii nukker? Ise alles noorukene ja juba pea norgus,“ hüüdis konn kivi otsast Vesiroosile. Konnal oli nimelt hea süda ja ta ei võinud pealt näha, kui keegi kurvastas.

Vesiroos ei vastanud. Pööras isegi pea kõrvale. Talle tundusid konna sõnad väga labased olevat.

Konn aga oli haavat oma paremates tundmustes. „Ta on tõesti upsakas,“ ütles endamisi ja hüppas kivi otsast vette.

„Näe, ei vastagi teine enam meiesugusele,“ kahistas kohe kuremõök, kes lugu päält nägi, „eks ma ütelnud ju kohe, et ta uhke on ja peab end teistest paremaks.“

Kaua aeti veel juttu Vesiroosi kõrkuse vaimust. Ka pilliroog tahtis jagada õpetussõnu:

„Väiksekene,“ hüüdis ta, „ära põlga kedagi... Keegi ei tea, mis teda ees ootamas... Elus ei saa üksi omal jalgel seista, ei saa alati omapead talitada. Uhkus, ei see pole väikeste ega väetite vourus, see on ainult suurte ja tugevate eesõigus... Alandlik peab olema... Alandlik, alandlik...“

Pilliroog ei saanud lõpetada juttu, sest tuli parajasti vali tuulehoog ja ta paindus veepinnani kүүru.

Muidugi oli ka kuremõõgal palju vouruseõpetuse ja komb-luse reeglid tagavaraks, mis sündsad ja kasulikud kuulda ja

teada ühel noorukesel, kelle elu alles algamas. Ja kuremõök ei olnud kade, ega hoidnud neid ainult omale...

Vesiroos kuulas kõikide juttu ja oli õnnetu. Kõik ainult manitsesid ja noomisid teda. Õrna sõna ega arusaamist polnud kellelgi. Talle tuli ette, nagu vaataks etteheitvalt ta peale isegi pärnad kaldal ja nagu võngutaks pead isegi käbid kuuskedel... Ei, see oli lihtsalt väljakannatamata. „Imelik“, mõtles ta, „miks ei jäta nad mind rahule? Ma ju neid ei õpeta, ma ju neid ei manitse ega sega milgil viisil.“

Ja südant kõvaks tehes hüüdis ta nii et see kaugele, üle vee kaikus: Jätke mind rahule! Kas kuulete — jätke mind rahule. Ma teid ei sega ja ootan teilt sedasama.“

Nende sõnade järel valitses mõne aja sügav vaikus ümberingi. Siis aga pääsis lahti päris pahandusetorm.

„Ei, milline häbematus!“

„See on ju ennenägemata uhkus!“

„No mis ta enesest õige arvab, va' vesinupp niisugune!“

Kostsid läbisegamini hüüded.

Ja nüüd kergitas igaüks oma südant ja toodi esile kõik halvad omadused, mida keegi Vesiroosi juures tähele pannud.

Nii leiti korraga, et ta õilmelehtede valge värv on juba tublisti määrdinud, ta tolmukad — liig kriiskavalt kollased ning ise sealjuures lühikesed, ta kael liig jäme ja lihav, ta ise sääljuures aga üleliia edev ning meeldimishimuline...

Veel palju puuduseid ja vigu leiti tol päeval Vesiroosi juures.

Ühtlasi harutati läbi ka ta tädipojad ja onutütred, ema emad ja isa isad ja igaühest oli kellelgi midagi halba teada.

Ühe sõnaga — Vesiroos oli oma ümbruskonna lõpuliikult ära pahandanud ja isegi konn ei leidnud ta jaoks enam head sõna.

Vesiroos aga oli õnnetu. Rohkem kui kunagi enne tundis ta üksilduse ja täitmata igatsuse piinasid.

„Ah, saaksin tulla teiega“, ohkas ta möödaruttavatele laintele.

„Tule kaasa. Jõekuninganna“, hüüdsid vood, „tule kaasa, viime sind merele...“

Meeleheitel katsuski Vesiroos laintega kaasa minna —

kuid ei saanud paigastki liikuda. Juured hoidsid kodupinnas kinni.

Pikkamööda venis edasi aeg, millel polnud algust ega lõppu. Vaheldusid ainult öö ja päev, päev ja öö... Kurv ja raske on üksildase elu. Seda sai tunda ka Vesiroos, kes oli nüüd kõigest maha jäetud.

Ta asus omas suurtsuguses üksilduses keset jõge ja meel oli nii nukker, et isegi ringi vaadata ei tahtnud enam. Lõpuks ei jõudnud ta seda seisukorda enam välja kannatada ja otsustas meeleheitel: „Parem suren, kui niisugune elu.“ Ning võttis kindlasti nõuks välja rännata.

Hakkaski juuri välja rebima jõe põhjast. See oli raske ja valus töö. Päälegi mõnitasid sääljuures teda naabrid, kes neid jõupingutusi päält nägid.

„Tal pole isegi oma kodu enam armas“, ütlesid need ja kehtasid õlgu.

Nendel kellelgi polnud kunagi igatsusi olnud tundmata maade järele ja nad olid alati rahul olnud enesega kui ka oma ümbruskonnaga.

Vesiroos aga kangutas juuri, puuris ja väänas neid, tegi keerusid ning liigutas end edasi tagasi varre otsas. Juured olid sügavale tunginud ja et neid säält välja kiskuda, läks tõesti palju jõudu ja suurt tahtmist tarvis.

Ainult vähehaaval, tükk tüki järele suutis ta neid vabastada kodupinnast, ehk küll iga vähem kui liigutus suurt valu tegi.

Ta võitles ahastuse ja surmapõlgtusega ning iga viimse kui tolli vabaduse eest tuli maksta kallist hinda: iseene elumaha. Kuid ta oli visa ning ei annud järele.

Lõpuks väsis ta, oli nõrkemas, jõud otsa lõppemas, lootus — kadumas... Tegi viimse, meeleheitlise tõmbe.

„Raks-naks“ läks keskelt pooleks kõige jämedam juur, mis seni kõigist visamalt vastu pidanud.

Esiotsa tegi pöörane valu Vesiroosi päris uimaseks ja veevoog keerutas teda mitu korda ringi, enne kui ärkas meelemärgusele. Siis leidis end hõljuvat lainete turjal. Ta oli vaba! Ta sõitis tundmata maailma! Lahti oli tüütavatest köidikutest, mis teda kinnitanud ühte paika. Küll käisid veel

aegajalt heledad valuhiilid läbi ta südame, kui mõtles kodu pääle, ja selle ülijulge sammu pääle, mida ta teinud. Aga peagi jäid ka need vähemaks.

Milline õnn! Ta võis liikuda! Ei pruukinud enam kuulata oma naabrite tüütavaid noomitusi. Kõigist rippumata purjetas ta iseseisvalt tundmata kauguse poole.

Õnn ja liikumise joovastus ning vabaduse tundmus täitsid ta hinge. Nii painutab värske tuulepuhang ulgumerel loot-siku lumivalgeid purjusid.

„Ma sõidan! Ma lähen ära — merele! Jumalaga — jääge jumalaga kõik... Elage hästi! Ma ei näe teid enam

iiialgi“, hüüdis Vesiroos liigutatult oma naabritele, kalda puudele ning põõsastele. Unustatud oli kõik meelehärm, mida need talle valmistanud. Ta meeli täitis ainult lahkumise silmapilgu haledus.

Lõpuks liigutas veel jumalaga jätmiseks oma õielehekesi kui väikseid, valgeid lipukesi...

„Rumal laps! Kuhu tahad sa minna? Jää parem koju!“ hüüdis talle järel pilliroog, kuid seda ta ei kuulnud enam.

„Vesiroos on ära! Vesiroos läks rändama“, käis imestuse kahin läbi kalda puude ja põõsaste, lillede ja rohtude ja igauks sosistas kähku uudist edasi — teistele. Kuulsid teadet väiksed hüplevad jõelained. Need panid väledasti jooksu ja kandsid seda tuulekiirusel jõge mööda allapoole.

Ja varsti teadsid seda tervel jõel kaldal kõik — isegi

väiksed, kartlikud väriheinad ja linnukesed puude okstel ja vete kohal hõljuvad liblikad ning vesineitsid.

„Tuleb valge Vesiroos! Jõekuninganna läheb siit mööda! Täna saame jõekuningannat näha!“ nii sahistas igaüks neist ootuses ja igaüks vaatas hinge kinni pidades üksteise järele veerevate lainete vastu.

Ja varsti ta tuligi.

Kõige ees jooksid väiksed õitsvad veerohud ja puude lehed, mida need Vesiroosi auks pildusid vette. Nende järele lendasid säravtiivulised vesineitsid — kuninganna ihukaitsevägi.

Siis tuli Vesiroos.

Majesteetlikult õõtsus ta poolkumera laine turjal, mille serv oli palistet õrnade vahust valgete tippudega. Nägi välja, kui istuks Vesiroos troonil. Kõige taga lendas aga suur parv kirjuid ja valgeid liblikaid. Need olid kuninganna kojaneitsid ja auvahid.

See oli uhke ja särav rong, mis jõge mööda alla poole liikus.

„Meie kanname jõekuningannat!“ uhkustasid lained.

„Meie kaitseme teda“, kiitlesid vesineitsid.

„Meie lõbustame majesteeti“, ütlesid upsakalt liblikad.

„Ole tervitet, jõekuninganna!“

„Õnn kaasa! Rända hästi!“ nii kostsid talle igalt poolt vastu hüüded ja hõiskamised.

Kust ta läbi läks, sääl lasid puud longu oma oksad, sügavasti kummardasid rohukõrred ja kõik lilled nikutasid sõbralikult pääd... See oli kui võidukäik, kui unenägu... Vesiroos säras õnnest ning kõigest sellest aust ning lugupidamisest, mis talle igalt poolt osaks sai hoopis ootamatalt.

Edasi, ikka allapoole kandsid teda lained.

Jõgi oli vahepeal juba suureks ja laiaks vooluks paisunud. metsad ja niidud kallastelt kadunud, asemele ilmunud aga viljapõllud ja inimeste elupaigad.

Ka põldusid ja inimeste eluasemeid tervitas Vesiroos sõbralikult.

Tõesti, tore oli rännata ja näha ilusat, laia maailma!

Veel kaua kestis Vesiroosi sõit jõe peal. Lõpuks oli kuul-

da kohinat. Esiotsa kostis see vaikselt, kui sahistaks hommi-kune tuul metsapuude latvas. Aegajalt muutus ta aga vägevamaks ja võimsamaks.

„Mis säääl kohiseb nii?“ küsis jõekuninganna oma saatkonnalt.

„See on meri“, vastati tale.

Nüüd põksus Vesiroosi süda ootusest ja ärritusest. Varsti pidi ta merele jõudma!..

Kohin aga suurenes iga minutiga ja kostis varsti hirmsa kõue mürinana ehmunud rändaja kõrvu. Vesiroosil hakkas korruga hirm.

Tahtis küsida oma saatjatelt nõu, kuidas merel tuleb olla, tahtis kuulda nendelt rahustamise ja troosti sõnu, aga — kui ta oma pea nende järele ringi pööras, siis ei näinud kedagi. Vahva ihukaitsevägi ja ilusad auneitsid — kõik nad olid mere eest hirmu tundes laiali põgenenud. Isegi puulehed ja veerohud, kes varem ujusid ees, oli käredesti jooksev vesi paisanud ei tea kuhu. Jälle oli Vesiroos üksi ja mahajäetud — seekord aga keset mässavaid veevoogusid... Tal hakkas hirm. Kartis korruga merd.

Mõtles: „Vast oleks siiski parem olnud koju jääda!“

Aga see oli hilja ja võimata. Ükski laine ei veerenud tulnud teed tagasi, vaid võimsad, vahutavad, nagu nad nüüd olid, kandsid teda oma turjal tuulekiirusega edasi. Veepisarad ja vahutükid pritsisid nende pinnalt kõrgele õhku.

Vesiroos paistis olevat säääl pääl kui väike, valge täpik.

Ah, kui üksi ja mahajäetud oli ta korruga. Ja alles natukese aja eest oli talle osaks saanud nii palju austust ja imestust igalt poolt.

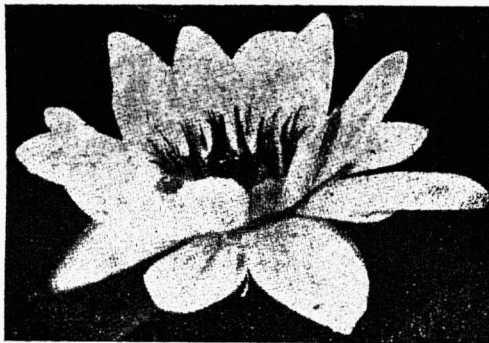
Ta nuttis valupisaraid, et elus kõik nii üürrike on ja ka veel sellepärast, et ta tagasi tahtis minna, koju, oma vaiksesse metsajõe nurgakesesse.

Ja jõekuningannal oli suur koduigatsus ning äkitselt tundis ta valu omas katkikäristatud juuretüves... Säääl mattis üks suur laine ta oma alla. Oli uimastet löögist, hing jäi kinni, ei näinud ega kuulnud enam midagi. Ainult suure vaevaga rabeles end veepinnale. Kuid enne, kui siin veel õieti jõudis esimesest ehmatuses ja hirmust toibuda, tuli uus laine, mis

tõmbas teda jälle sügavusesse. Vesiroos oli merele jõudnud. Laine tuli laine järgi ja igauks neist tegi teda enese mängukanniks. Suure hooga virutati teda üles ja alla, alla ja üles, nii et jäi uimaseks, kaotas kõik meeled, läks segamini mõistus.

Ah, ei näinud Vesiroos ei mere suurust ega ilu. Ei valgete liblikatena liuglevaid purjelootsikuid, ei inimesi ega sinavat kaugust. Ainult soolane, sogane vesi lõi end laksudes kokku üle ta päa.

Mõnikord oli päriselt uppumas. Määrduid ja said katki rebitud valged õilmelehed, mõned neist kadusid päriselt ära.

Keha — täis vintsutuste ja löökide valu, süda — täis igatsusi vaikse, koduse metsajõe järele — nii keerles jõekuninganna hiigla lainete võimuses.

Kauni unenäona tuli meelde esimene elupäev, mil ta sügavusest oli tõusnud päikesepaistelisele veepinnale, mil esimest korda nägi päikest ja naeratavat maailma.

Viirastuskujudena helkisid silme ees kodused jõekaldad ja käärud.

Tuli meelde see õnnetundmus, mis kord, elukoidikul, täitnud ta lootustes paisuvat hinge.

Vesiroos naeratas.

Sääl paiskas üks suur laine ta ranna liivale.

Sinna kuivaski jõekuninganna.

KUNSTLIK VULKAAN.

Tulemägede tegevus — see on üks kõige efektsematest ja suurepäralisematest loodusnähtustest maakeral, kuid kaugeltki iga ühel ei ole oma elus võimalik kordagi vulkaani tegevuses näha — ehk ta küll võib, ja tahab selle üle ettekujutust saada.

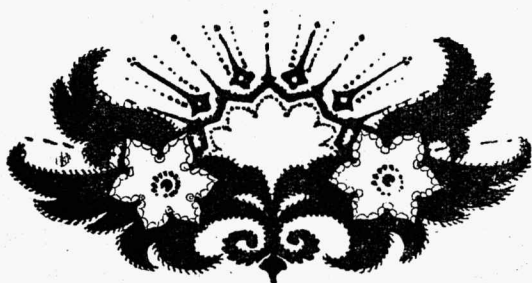
Niisugustele isikutele võib järgnev katse hääks illustratsiooniks tulemägede purtskamise üle olla.

Võetakse väike pudel, mille pikkus olgu 5 kuni 6 tsentiimeetrit ja täidetakse see piiritusega, mis tindiga punaseks on värvitud. Selle pudeli suu sulutakse korgiga, millesse jämeda naaskliga auk on torgatud, et piiritus aeglaselt säält läbi välja võiks imbuda.

Siis pandakse pudel piiritusega suure läbipaistva purgi sisse; parem veel kui tühi akvaarium oleks. Pudeli ümber raputatakse puhast liiva, nii et pudeli ümber liivamäeke sünniks. Selle järele täidetakse purk ehk akvaarium ettevaatlikult puhta veega. Mõne sekundi pärast ilmub „liivast tulepurtskava mäe tippu“ peenikene punane piirituse juga ja tõuseb ülesse, lainetades pilve kujulisena, nagu paksu suitsu sammak, mis kraaterist tõuseb... Esimesele joale järgneb varsti teine — ja värvitud piirituse juga kerkib roosa lindina veepinnale ja ujub säält laiali, nagu suits tulepurtskava mäe juures. Nii saab purki tegutseva vulkaani vähendatud kuju.

See ilus vaade jätkub niikaua, kuni suurem osa piiritusest pudelist välja pole tulnud ja veega seganud. Seletatakse seda sellega, et oma kerguse tõttu tõuseb piiritus veepinnale, vähehaaval sellega segunedes ja viimane tungib tema asemele pudelisse.

Tsing-Tsän-Tso.

Oma nurg.

Jaani öö.

Päike hakkab alla veerema, saates oma viimsed kuldsed kiired maapinnale. Igal pool valitseb vaikus. Aasadelt ja metsade vahelt tõuseb paks udu ülesse, mis üksikud maastikud varjab nagu mõne nõidusliku looriga. Aedades ja heinamaadel õitsevad mitmesugused lilled, mis oma magusat lõhna laiali laotavad. Suve ilu, mis peale jaanipäeva kaduma hakkab, on oma hiilguse viimasel tipul.

Astume talutuppa ja vaatame, kuidas siin jaaniõhtut vastu võetakse. Tuba on õige puhtaks pühitud ja nurkadest puutuvad meile haljad kased silma. Toasolijad on lõbusas tujus ja naljatavad üksteisega. Noored inimesed on kibedasti ametis, nad pesevad, kammivad ja panevad enestele uued riided selga ja saapad jalga ning valmistavad endid jaanitulele minemiseks. Vanarahvas vaatab noorte toimetust vaikselt päält.

Päike on juba alla veerenud, kuid selle tõttu ei ole ilm kuigi palju pimedamaks läinud, sest ehakuma valgustab maad.

Varsti ilmuvad üksikud jaanituled nähtavale. Esiteks väiksed ja vilkuvad, aga aegajalt hakkab tuli heledama leegiga põlema, ja tuled muutuvad suuremateks. Tulesid ilmub alatasa juure, ja varsti on neid nii palju, et kus iganes silmad pöörad, ainult tuled ja tuled. Kena on vaadata seda tulede hulka, ja

südames leiab tundmus aset, kui viibiksid sa kuskil tähtede riigis, või muinasjutu mail.

Endine vaikus on kadunud, ja kuskilt jaanitule juurest kostab hele neidude laul:

Meil õitsvad roosid,
Meil õitsvad lilled,
Meil õitseb lill
„Ära unusta mind.“

Teises kohas tiriseb mandoliin ja ümber jaanitule heljub tantsijate ring. Tantsijatest eemal seisab salkkond vanemaid inimesi, kes isekeskis lõbusasti juttu vestavad. Ühe teise jaanitule juurest ilmub õhku tore punasevärviline rakett, mis õhus lookleb otse kui pisuhänd oma tulise sabaga, ja siis maa pääle tagasi langeb. Korruga tuleb kuuldavale lõõtsapilli hääl, ja keegi mängib valtserit. Jällegi ilmub kuskilt rakett nähtavale, kuid seekord roheline.

Kesköö on kätte jõudnud, kuid tants ja laul kestab ikka edasi. Juba hakkavad jaanituled kustuma, kuid sellegi pärast ei lahku koosolijad, vaid lõbus koosviibimine kestab edasi. Jälle tiriseb mandoliin ja heliseb kannel, ning murul keerlevad tantsijate paarid.

Kuid idas hakkab taeva äär punetama, ja hele koidupuna ilmub, otse kui taeva ääri palistades, nähtavale, mis kuulutab, et öö mööda on ja päike tõusma hakkab.

Jaanitulelised hakkavad lahkuma ja igaüks koju minema.

M õ t t e l e n d.

ÜLESKUTSE VIKERLASTELE.

Koguge taimede rahvapäraseid nimesid!

Taimedeilm on vallanud alati inimesi. Ühed taimed on arstirohuks, vähendades valu ja vaeva, teised pakuvad silmale ilu ja värvide vaheldust. Sellegipärast andis inimene neile kõigile nimed, et ta võiks kõnelda omasugustega ühest või teisest tema tähelepanu äratanud taimest. Rohkem esinevail taimil on igal pool nimetus, mis vahest küll läheb täiesti lahku oma naabrikihelkonna nimest, sest seal võis vaadata eelmise taime peale teisest seisukohast.

Neid rahvapäraseid taimede nimesid on tarvis koguda, et selgitada nime tekkimislugu. Nõndanimetatud teaduslik nimestik on meil juba olemas („K o d u m a a t a i m e d“ I. Tartus 1918), kuid taimenimedega on seotud palju asjaolusid, mis laseksid valgust heita endisesse tarvitamisse ja vaatekohtadele, mille mõjul antud taimele nimi. Ka on kavatsus välja anda edaspidi Eesti taimestiku nimestik, kus oleksid tähendatud kõik rahva suus tuntud nimed.

Sellepärast palun kõiki asjast huvitatuid ja rahvakeelsete nimede tundjaid taime nimetusi mulle saata järgmise aadressi all: Tartu, „Looduse“ toimetus, G. Vilberg. Soovitav on, et eestikeelsele nimetusele lisataks juurde vastav ladina-, saksa- või venekeelne nimi, või jälle kuivatatud taim. Taimede määramise juures võib muu seas abiks olla käsiraamat: G. Vilberg, Eesti taimestik koolidele, Tartus, 1922.

Seni on saatnud rahvakeelseid nimetusi õpetaja L. Oskar Viljandist 30 nimetust ja Haapsalu seminari õpilane V. La o 106 liigi kohta 248 rahvakeelset nimetust, enamasti Hiiumaalt ja Haapsalu ümbrusest.

G. Vilberg.

